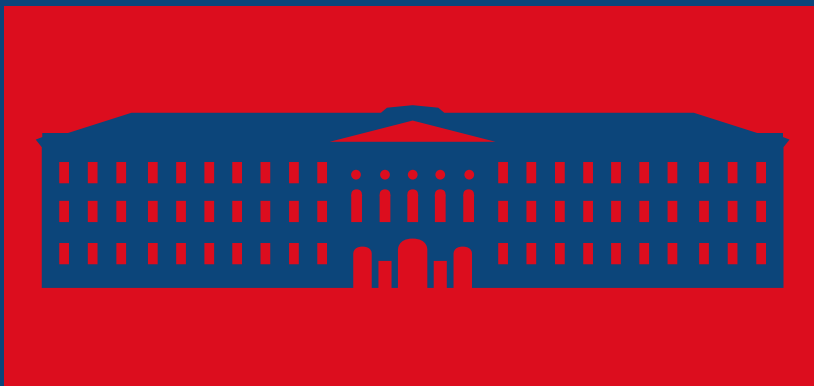

Resperger István

A válságkezelés és a hibrid hadviselés

Dialóg Campus

Resperger István

A VÁLSÁGKEZELÉS
ÉS A HIBRID HADVISELÉS

A kiadvány a KÖFOP-2.1.1-VEKOP-15-2016-00001 „A közszolgáltatás komplex kompetencia, életpálya-program és oktatás technológiai fejlesztése” című projekt keretében jelent meg.

Szerző:
Dr. Resperger István

© Dialóg Campus Kiadó, 2018
© A szerző, 2018

A mű szerzői jogilag védett. Minden jog, így különösen a sokszorosítás, terjesztés és fordítás joga fenntartva. A mű a kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül részeiben sem reprodukálható, elektronikus rendszerek felhasználásával nem dolgozható fel, azokban nem tárolható, azokkal nem sokszorosítható és nem terjeszthető.

Tartalom

1. Biztonságpolitikai kihívások, kockázatok és fenyegetések	4
2. Konfliktus, válság és a válságkezelés elméleti alapjai	6
2.1. A létfontosságú (alapvető) értékek és érdekek	7
2.2. A vita, a veszély	8
2.3. Az erő és hatalom	8
2.4. A válság, a válságkezelés	8
3. A válságok szakaszai	10
3.1. A kezdeti időszak jellemzői	10
3.2. A válság kibontakozási időszaka	12
3.3. A válság tetőpontja	12
3.4. A befejezés időszaka	13
4. A válságkezelés új megközelítése	14
4.1. A „DIADAL” válságkezelési módszer	16
5. A hibrid hadviselés	21
5.1. Elméleti alapok	21
5.2. Fogalmak, értelmezések	21
5.3. A hibrid hadszíntér és a hibrid fenyegetések	22
5.4. A hibrid műveletek	23
5.5. Hibrid háború Ukrajnában: a Geraszimov-doktrína	25
5.6. Hagyományos hadviselés	27
5.7. Az aszimmetrikus hadviselés	28
5.8. A hibrid hadviselés	29
5.9. A hibrid műveletek elleni tevékenység	29
6. Összegzés	32

1. Biztonságpolitikai kihívások, kockázatok és fenyegetések

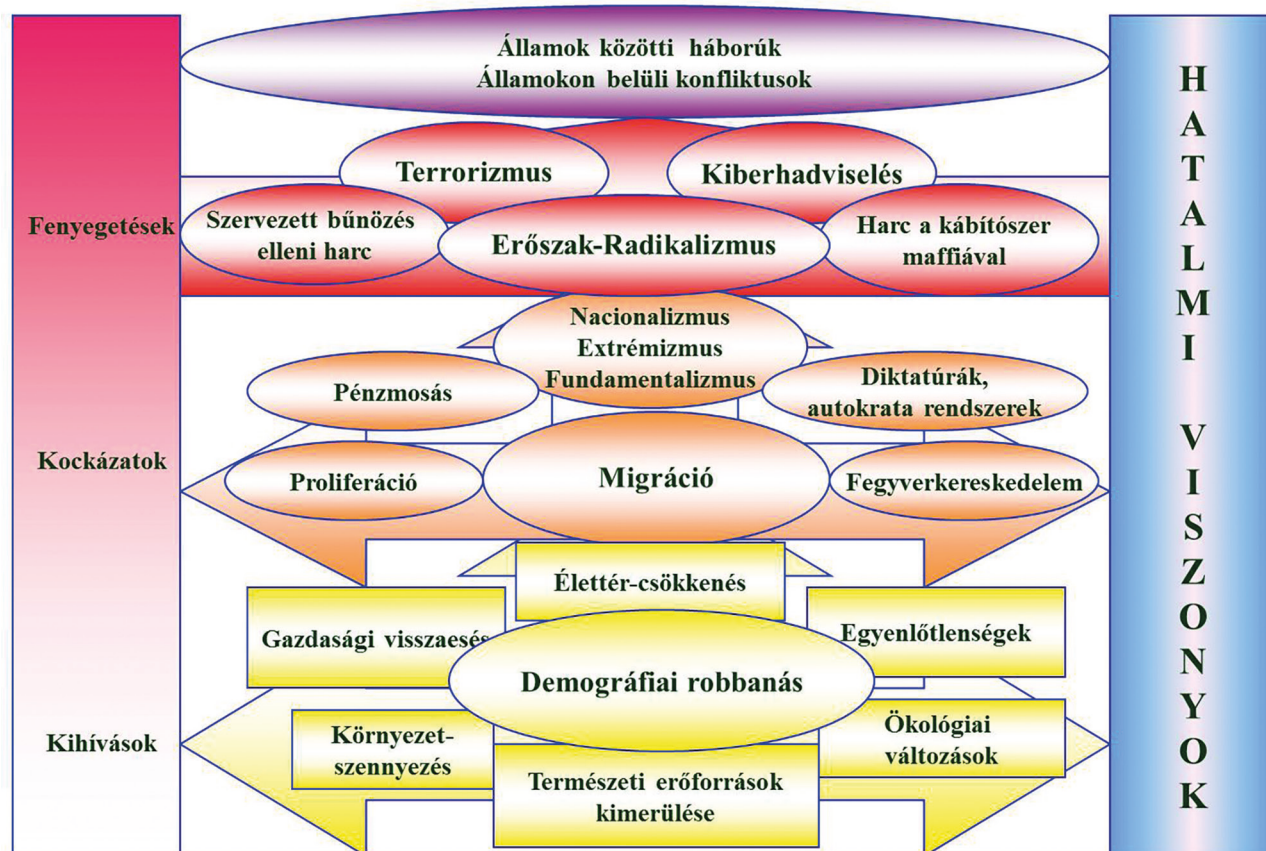
A katonai erőre épülő bipoláris világ felbomlása jelentős változásokat eredményezett. Ezek közé tartozik az, hogy a hidegháború éveiben elnyomott, azaz katonai erővel elfojtott ellentétek felszínre törtek. A nukleáris háború fenyegető veszedelme megszűnt, de ettől a világ nem lett biztonságosabb, egységesebb. Jellemzője lett az ideológiai, vallási, etnikai, nemzetiségi, területi vita, amelyeket főként a stabilitás hiánya okozott. Az újonnan jelentkezett válságok veszélyeztették egy-egy régió biztonságát, jelentős erőfeszítésekre készítették a nemzetközi szervezeteket a konfliktusok megelőzése, a kialakuló feszültségcök, válságok kezelése, a béke helyreállítása, fenntartása területén.

A konfliktusok jellegéből és komplexitásából következően a válságkezeléssel összefüggő tevékenységeknek törekedniük kell a konfliktusok okainak, forrásainak feltárására és megszüntetésére, a teljes békeállapot helyreállítására. A megváltozott biztonságpolitikai környezetben a geopolitikai és geostratégiai kihatásokkal együtt jelentkező új típusú válságok gyorsan törtek a felszínre, heves lefolyásúak és elhúzódóak voltak. Emiatt a megelőzés és válságkezelés módszerei jelentősen megváltoztak a hatékonyság megőrzése érdekében. A biztonság katonai dimenzióját érintő válságok kezeléséhez az új módszereket, eljárásokat nemcsak szövetségi, hanem nemzeti keretek között is ki kellett alakítani. A korábbi egyértelmű katonai fenyegetés mellett a tagországoknak fel kell készülniük a *migráció, a kábítószer-kereskedelem, a nemzeti, vallási, etnikai, terrorista, informatikai, pénzügyi válságokra és a radikalizálódás problémájából* adódó feladatok értelmezésére, feladattervek és végrehajtási eljárások kidolgozására. A hadügyben végbemenő forradalom (Revolution of Military Affairs, RMA), az információs fölényre törekvés, a „halott nélküli háború” elmélete, az aszimmetrikus és hibrid hadviselés az új típusú fegyveres erőktől megkövetelte a feladatok pontos tervezését, értelmezését és végrehajtását.

A biztonságpolitikai kihívások, kockázatok és fenyegetések „*azok a veszélyt és fenyegetést magukban hordozó helyzetek és állapotok, amelyek általában negatívan befolyásolják az adott országban az átfogó biztonságot, annak egyes összetevőit, s gyengítik a belső és külső stabilitást*”¹. A *kihívások*: az általánosan értelmezett biztonság egyes összetevőire ható olyan helyzetek és állapotok összessége a lehetséges veszélyek legalacsonyabb megnyilvánulási szintjén, amelyek eredői általában hátrányosan befolyásolják a belső és külső stabilitást, és kihatással lehetnek egy adott régió hatalmi viszonyaira. A *kockázatok*: az általánosan értelmezett biztonság egyes összetevőire ható olyan helyzetek és állapotok összessége, a lehetséges veszélyek olyan megnyilvánulási szintjén, amikor a nemzeti érdekek sérülhetnek, ezáltal veszteségek keletkezhetnek. A *fenyegetések*: az általánosan értelmezett biztonság egyes összetevőire ható olyan helyzetek és állapotok összessége a lehetséges veszélyek legmagasabb megnyilvánulási szintjén, amikor a nemzeti érdekek sérülhetnek, és közvetve hatással lehetnek a nemzeti értékek megőrzésére.

¹ *Hadtudományi Lexikon*. Szerk.: SZABÓ József. Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1992. 42. Vö: KÖSZEGVÁRI Tibor: *A közép-európai térség és Magyarország biztonságát fenyegető veszélyek az 1990-es években*. Országos Kiemelt Társadalomtudományi Kutatások, Budapest, 1993–1996. 14.

A kihívások, kockázatok és fenyegetések

1. ábra

A fegyveres erők megváltozott feladatai katonai jellegű válságok kezelése során

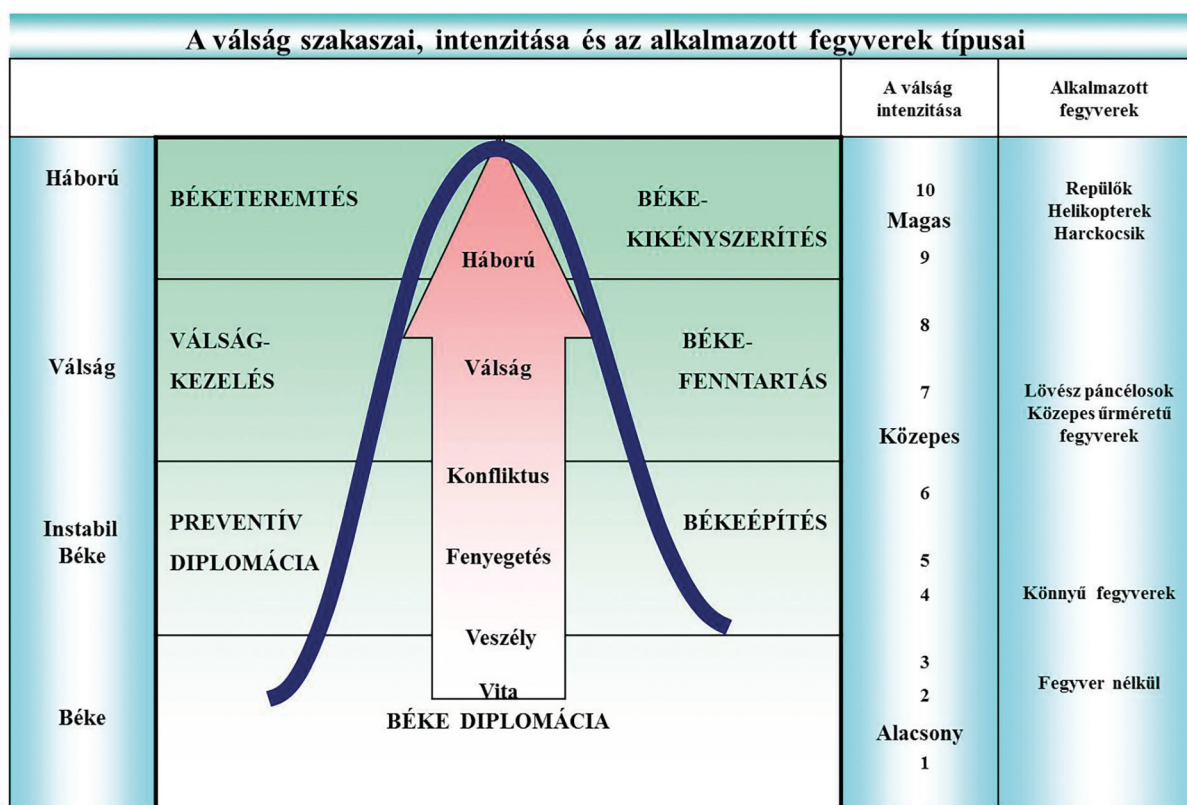
Az érdekek képviselésének módszerei és eszközei a kikényszerítés vagy az erőszakos úton történő megoldás lehetősége. Amint az a fogalmi meghatározásokból kitűnik, a kihívásokat, kockázatokat és a fenyegetéseket a lehetséges veszélyek megnyilvánulási formáinak tekintem, amelyek általában hátrányosan befolyásolják a belső és külső stabilitást, és hatással lehetnek egy adott régió hatalmi viszonyaira. Ezek a fogalmak egymásra épülve egyre nagyobb feszültségi szint meglétét feltételezik. Jellemükből következően csak dinamikus folyamatokként értelmezhetők. Ezért a fogalmi meghatározások az elméleti értelmezés szempontjából fontosak, de a gyakorlatban gyakran egymást átfedve, összemosódva jelennek meg, a külső környezeti jellemzők – például a politikai és gazdasági viszonyok – függvényében képlékenyen változhatnak. Értékelésük és elemzésük nemritkán csak egy újabb stabilizálódott erőter kialakulása után, visszamenőleg végezhető el. A kockázatok és a kihívások főként a környezeti és gazdasági elemeket érintik, amelyekhez a katonai elem katonatechnológiai vetületei is kapcsolódnak. A fenyegetés szintjén a politikai, diplomáciai és a katonai elemek kerülnek előtérbe.

2. Konfliktus, válság és a válságkezelés elméleti alapjai

A témával kapcsolatos fogalmakat, meghatározásokat és definíciókat az államközi kapcsolatok viszonyának formáin keresztül közelítem meg. A szakirodalom az esetek többségében alapvetően *négy állapotot* különböztet meg:² *békeállapot* (Béke-1), *válsághelyzet*, *fegyveres konfliktus és konfliktuskezelés utáni békeállapot* (Béke-2). A békeállapot jellemzője, hogy a kapcsolatok az államok és/vagy az országcsoportok között a kölcsönös bizalmon és az egyetértésen alapulnak, a közös érdekek és a valós értékek figyelembevételével. A válsághelyzet jellemzője, hogy a jó kapcsolat valamilyen vita, érdek- vagy értékütközés következtében megromlik, feszültség keletkezik a résztvevők között, akik valamilyen eszközzel (politikai, diplomáciai, gazdasági, katonai) megpróbálják a kialakult helyzetet befolyásolni. Katonai természetű veszélyeztetésről akkor beszélhetünk, ha a válsághelyzet megoldására tett politikai, diplomáciai, gazdasági és egyéb lépések nem járnak eredménnyel, és a felek között a viszony tovább romlik, ami katonai természetű nyomásgyakorlás, erődemonstráció, provokációk, csapatösszevonások, és határsértések formájában nyilvánul meg. A konfliktus utáni békeállapot jellemzője, hogy a konfliktuskezeléssel kapcsolatos tevékenységek elérik fő céljukat – azaz a békeállapot újbóli megteremtését –, de a konszolidálódott helyzet fenntartása és megerősítése érdekében általában olyan intézkedéseket léptetnek érvénybe, amelyek megakadályozzák az esetleges konfrontációkat. Ezen intézkedések arra irányulnak, hogy a feszültség szintet csökkentsék, de adott esetben az indokoltnál hosszabb alkalmazásuk a végleges békeállapot létrejöttét késleltetheti.

Michael S. Lund feltételezése alapján a diplomáciai, a politikai, a nemzetközi szervezetek és a katonai erő lépéseit tekintve egy konfliktus szakaszai diagramszerűen ábrázolhatóak (2. ábra).

² Lásd: SZTERNÁK György: *A válságok kialakulása és kezelésük lehetséges módja*. Más szakértők alkalmazzák még a „Béke 1”; Válság (háborús küszöb alatti tevékenységek), Háború, „Béke-2” megnevezéseket is, abból a megfontolásból, hogy a „Béke-2” egy másfajta állapotot jelent a kiinduló helyzethez képest. LUND, M. S.: *Preventing Violent Conflicts*. 39–43. Megkülönböztet: béke-, instabil béke-, válság-, fegyveres konfliktus és háborús időszakokat.

2. ábra
Egy válság szakaszai³

2.1. A létfontosságú (alapvető) értékek és érdekek

A nemzeti érdek a nemzet javát, hasznát, szükségleteit körülhatároló fogalom. A nemzet fennmaradása, megszilárdulása, továbbfejlődése szempontjából alapvető jelentőségű feltételrendszer, az állami szuverenitás létének döntően meghatározó összetevője. A honvédelemmel kapcsolatos nemzeti érdek az államot fegyveres erőszakkal fenyegető veszélyek és kockázatok összefüggésében körvonalazható. Egyes amerikai kutatók⁴ az általános fogalmat (érdek) a lehetséges kockázatok szerint differenciálják. Így megkülönböztethetjük a létérdek, a különösen fontos érdek, a jelentős érdek és az érdek kategóriáját.

Létérdek (sorsdöntő nemzeti érdek): a nemzet megmaradáshoz, megszilárdulásához, fellendüléséhez fűződő olyan elengedhetetlen, a fennmaradást biztosító társadalmi szükségletek összessége, amelyek a nemzeti lét szempontjából döntő jelentőségűek. Ezért érvényesítése és oltalmazása a nemzet részéről akár szélsőséges kockázatvállalással és a nemzeti erőforrások maximális és célorientált összpontosításával járhat együtt, ami adott esetben a totális fegyveres konfrontáció vállalásában nyilvánul meg.

Különösen fontos érdek (alapvető nemzeti érdek): olyan életbevágó, a nemzeti létet meghatározó társadalmi szükségletek összessége, amelyeknek érvényesítése és oltalmazása érdekében a nemzet nagy kockázatot vállal, de ennek mértéke a nemzeti lét szintje alatt marad.

³ Forrás: LUND, Michael S.: *Preventing Violent Conflicts*, 39.; JENTZ, D. H.: *Führungssystem im Wandel. Österreichische Militärische Zeitschrift*, 1995/2. 127.

⁴ STUDENMAIER, W. O.: *Hadászati koncepciók*. In: Kovács Jenő: *Állami szuverenitás, nemzeti érdek, hadászat*, 36–50.

Jelentős érdekek (fontos nemzeti érdekek): olyan társadalmi szükségletek összessége, amelyeknek érvényesítésére és oltalmazására a nemzet nagyobb erőfeszítéseket tesz, de jelentősebb kockázatokat nem vállal (például az ország légtérének, területének időleges átengedése idegen fegyveres erők átvonulása céljából).

Érdek (egyszerű nemzeti érdekek): olyan társadalmi szükségletek összessége, amelyek a nemzeti jólét emelésének irányába mutatnak; a hangsúly az érvényesítésre helyeződik, oltalmazása általában preventív, és a fegyveres erők alkalmazása nélkül, közvetett módon történik (például anyagi, technikai, pénzügyi, oktatási és segélynyújtás).

Az érték: valaminek az a tulajdonsága, amely a társadalom és az egyén számára való fontosságot fejezi ki. A szakértők ide sorolják általában egy adott ország kultúráját, nyelvét vagy az olyan kulturális, művészeti örökségeket, amelyekhez az adott ország lakossága kötődik. Az értékek adott társadalmi környezetben maradandóbbak, mint az érdekek, mivel az érdekek a társadalom belső változási folyamatainak köszönhetően az értékek mentén artikulálódnak. Az értékek alapvetően csak az egész társadalmi berendezkedést befolyásoló, külső vagy belső drasztikus változások esetén fogalmazódnak újra.

2.2. A vita, a veszély

A vita olyan viszony, amikor az érintett felek eltérő érdekeiket ütköztetik (például tárgyalnak). Lezárásának feltétele, hogy a résztvevők kompromisszumokkal megállapodást kössenek, oly módon, hogy a saját érdekeiket megfelelő módon képviselték.⁵ A társadalmat érintő veszélyen általában a biztonság valamely dimenziójára negatívan ható jelenség bekövetkezésének potenciális lehetőségét értjük; ez tehát a biztonságot érintő olyan körülmény, amely magában hordozza az ösztársadalmi negatív hatások lehetőségét. A kockázat általános fogalma: „*Valamely cselekvéssel járó veszély, veszteség lehetősége*”.⁶

2.3. Az erő és hatalom

Az erő és hatalom a fegyveres küzdelem egyik érvényesítési eszköze. „*A háború az erő alkalmazása egy másik fél akarata ellenében*” (Morgenthau).⁷ Az erő és a hatalom kapcsolata abból ered, hogy minden politikai tevékenység közvetve vagy közvetlenül valójában a hatalom gyakorlásának aktusa, amelynek formája, intenzitása az elérendő céltól, valamint az alkalmazó elszántságától függ. Az erő és hatalom érvényesítésének fokozatai: demonstráció, fenyegetés, kényszerítés, büntetés, nyomásgyakorlás, katonai erő alkalmazása (3. ábra).

2.4. A válság, a válságkezelés

A konfliktusok, a válságok a bipoláris világrend felbomlása után kerültek előtérbe. Az új kihívások, kockázatok veszélyeztetik az egyén, a közösség és az államok biztonságát. A válságok hozzátartoztak az emberiség történetéhez, hosszabb-rövidebb lappangási idő után a felszínre törtek, intézkedéseket követeltek, valamilyen irányban befolyásolták korukat.

Az egyik legelfogadottabb átfogó megfogalmazás a válságra: „*A válság átcsapási pont, egy államnak bármely más külső szereplővel való viszonyában a háború — béke kontinuum mentén...*

⁵ MATUS János: Válságkezelés és konfliktusok megelőzése. Új Honvédségi Szemle, 1995/10. 47.

⁶ Magyar Értelmező Kéziszótár, 745.

⁷ DEÁK Péter: A biztonságot fenyegető kihívások, konfliktusok, válságok, háborúk. Védelmi Tanulmányok, 1997/3. 4.

*A válság mintegy a konfliktus tetőpontja, összesűrűsödése.*⁸ A 2. ábrán jól megfigyelhető ez az összegzés, legnagyobb valószínűséggel a válság tetőpontján következhet be – az eltérő érdek- és/vagy értékkülönbségek miatt – a katonai erő alkalmazása.

A válságkezelés: *„Minden olyan intézkedés, amely a válság esetén arra irányul, hogy egy fegyveres konfliktus kialakulását, kiterjesztését megakadályozzuk anélkül, hogy alapvető nemzeti érdekeinkről lemondanánk... Körültekintő előkészületek után a döntések meghozatala. Ez utóbbiak célja a megfelelő politikai, diplomáciai, gazdasági és esetleg katonai lépések időbeni és összehangolt alkalmazása.”*⁹

⁸ ÁGH Attila: *Konfliktusok háborúk*, 114. Lásd még: DEÁK P.: *A biztonságot fenyegető...*, i. m. „A válság, az államok, államsoportok között kiéleződő feszült viszony a fegyveres konfliktus szintje alatt.”

⁹ KŐSZEGVÁRI Tibor: *A válságkezelés aktuális problémái*, 217. „A válságkezelés politikai reakciók modulálása ingatag helyzetben; a saját érdek, érték képviselése érdekében. Számos esetben jó politikai és diplomáciai lépések sorozata.”

3. A válságok szakaszai

3.1. A kezdeti időszak jellemzői

Hosszabb vagy rövidebb lappangási időszak alatt kialakulhat *valamilyen vita* a felek között, amelynek alapja rendszerint érdek- vagy értékellentétekre vezethető vissza. Ezt az időszakot a nagyfokú bizonytalanság jellemzi. Az információigény lesz a legjelentősebb az érintett és a közvetve érintett felek számára. A következő fő kérdések fogalmazódhatnak meg:¹⁰ kik a lehetséges további résztvevők, mik a céljaik, milyen alapvető érdekeik vannak, milyen okok vezettek el a válság kialakulásához? A kérdések megválaszolása, a helyzetelemzésből levont következtetések, a további információgyűjtés *elősegítheti a résztvevők további tevékenységét*. Nyilvánvalóan nagyon fontos kérdés, hogy a szemben álló felek mekkora kockázatot hajlandóak vállalni érdekeik érvényesítése érdekében, azaz meddig hajlandóak elmenni a „húzd meg, ereszd meg”¹¹ játékban, tehát van-e hajlandóságuk a fegyveres erő alkalmazására – vagy a szankciók bevezetése már visszavonulásra készíti őket.

1. táblázat

Az állam lehetőségei a konfliktusban részt vevők befolyásolására (ösztönzők és szankciók)

Ösztönzők			Szankciók		
Diplomáciai	Gazdasági	Katonai	Diplomáciai	Gazdasági	Katonai
<ul style="list-style-type: none"> • közvetítés • diplomáciai elismerés • tárgyalások • konfliktus tárgyalásos megoldása • menekültek fogadása, ellátása 	<ul style="list-style-type: none"> • gazdasági együttműködés • pénzügyi • élelmiszer-, energia-, egészségügyi segélyek • orvosi segítség biztosítása 	<ul style="list-style-type: none"> • kölcsönös bizalmon alapuló katonai adatok cseréje • helyi ellenőrzés • gyakorlatok-ra történő meghívás • közös gyakorlatok végrehajtása 	<ul style="list-style-type: none"> • tárgyalások felfüggesztése • diplomáciai elszigetelés • diplomáciai kapcsolatok szüneteltetése • sajtókampány indítása • menekültek elutasítása • kiutasítások • szociális, kulturális diplomáciai események törlése • fellépés a nemzetközi fórumokon 	<ul style="list-style-type: none"> • szállítások leállítás • embargó (energiaforrások, nyersanyagok) • kintlevőségek zárolása • kifizetések felfüggesztése • banki, pénzügyi tranzakciók szüneteltetése • kereskedelmi szigorítások 	<ul style="list-style-type: none"> • adatszolgáltatás felfüggesztése • katonai együttműködés törlése • helyi ellenőrzés tiltása • gyakorlatokra történő meghívás felfüggesztése • készenléti csapatok felvonultatása • erődemonstráció a határ mellett

Forrás: Resperger István: *A fegyveres erők megváltozott feladatai a katonai jellegű fegyveres válságok kezelése során.* Doktori (PhD) értekezés. ZMNE, Budapest, 2001. 40.

Végző soron az *első*, „kezdeti” szakasz az információgyűjtés, az elemzés, a feldolgozás és a további tevékenységi változatok megtervezésének időszaka. A kezdeti időszak végén az információk alapos elemzése, a következtetések levonása után különböző stratégiákat, (változatokat) dolgozhatnak ki a különböző politikai, gazdasági, diplomáciai és az esetleges katonai lépések megtételére. A jó döntések

¹⁰ MATUS János: *Válságkezelés és konfliktusok megelőzése*, 50.

¹¹ KISSINGER, H.: *Diplomácia*. Budapest, 1997. 116.

előfeltétele a szükséges információ megszerzése, feldolgozása, továbbítása és elemzése. Az előzetes feldolgozás után egy megfelelően összeállított törzs (vagy válságstáb) közvetíti a döntéshozónak az összegzett értékelést. A „törzs” elősegíti az információk feldolgozását, szűrését, összeállítja a döntéshozó számára a lehetséges cselekvési változatokat, és ajánlásokat, javaslatokat fogalmaz meg. Figyelembe kell venni, hogy a „törzs” csak a meglévő ismeretek alapján foglal álláspontra. Ha nem áll rendelkezésre megfelelő mennyiségű és minőségű információ, akkor sérülhet a döntés-előkészítés objektivitása. Az ideális rendszerben a döntéshozónak a lehető legközelebb kell tartózkodnia a válsághoz ahhoz, hogy megfelelő döntéseket hozzon.

A folyamatban az első fő szakasz *a tervezés időszaka*, ami megfelelő előrelátást, tudatosságot és analízis képességet követel. Az *előkészítés* időszakában kell létrehozni a hatásköri kereteket, valamint meg kell teremteni a különböző döntés-előkészítő és döntést végrehajtó csoportok között a kapcsolatokat. A kormányzati struktúrát – ha szükséges – *a mérséklés időszakában* módosítani kell, hiszen a válságokat nem mindig lehet a békeállapotban működő intézkedésekkel kezelni. A kialakult helyzetről a lakosságot időben, a szükséges információval célszerű tájékoztatni.

A *megelőzés* módszeréhez mindenképpen elengedhetetlen az előrelátás, hogy a potenciális válságokat a kezdeti jellemzők alapján felismerhessük, ily módon felkészülhessünk a várható feszültségekre, ennek alapján megtervezhessük a válaszlépéseket. A válaszlépések hatékonysága döntően függ a helyzet megítélésétől, a kezdeti instabilitást gerjesztő hatásokkal szembeni ellenállóképességtől és a rendszer rugalmasságától, amely képes időben és megfelelő módon, optimalizált hatékonysággal reagálni a kihívásokra. Ezeknek a tényezőknek a megléte és realizálása garantálja a megfelelő akcióterv-változatok működőképességét.

A *megoldás* időszakában is fontos szempont marad a közvélemény kellő tájékoztatása, amely a közfelfogás hangulati elemeit alakíthatja a válság minden időszakában. A válsághelyzetek elemzésénél elsődleges szempont a válság minél árnyaltabb tipizálása. A Marshall Központ például megkülönböztet „biztonsági jellegű” és „nem biztonsági jellegű” veszélyhelyzeteket.¹² A biztonsági jellegűek például a terrorizmus, a túszejtés, a fegyveres konfliktus, a háború; a nem biztonsági jellegűek a katasztrófák (viharok, árvizek, földrengések) vagy a pénzügyi rendszer összeomlása. A biztonsági veszélyhelyzet jellemzője, hogy közvetlenül egy adott ország, régió lakosságának életét fenyegeti. A másik típusnál a veszélyhelyzet közvetve, áttételesen hat. Az eltérő típusú válságok különböző koordinációs eljárási módokat igényelnek a válságkezelő szervezetek részéről. Az adott válságkezelő szervezet további lépéseinek megtervezéséhez a válságkezelő műveletek elemein belül értelmezni kell az adott vezetési szint lehetőségeit, hogy egy adott vezetési funkciókkal felruházott szervezetnek módjában áll-e önállóan megvalósítani a válaszlépéseket, illetve tevékenységéhez magasabb szintű koordináció szükséges, amely átfogó képpel rendelkezik a teljes válságkezelési folyamatról. Általában a „nem biztonsági jellegű” veszélyhelyzetek az előre elkészített, jóváhagyott tervek alapján végrehajthatóak, tehát a kezelésben közvetlenül érintett szervezetek képesek a vezetési funkciók (például tervezés, szervezés, irányítás, ellenőrzés) teljes keresztmetszetű megvalósítására.

A „biztonsági jellegű” veszélyhelyzetek kezeléséhez általában magasabb szintű jóváhagyás szükséges a már meglévő vagy a válság megjelenése után elkészített tervekhez, majd azt követően kerülhet sor a végrehajtásra. A válság típusától függetlenül a válaszintézkedések és a politikai célkitűzések egyaránt lehetnek tervezettek és a kialakult helyzettől függőek (nem tervezett). A megvalósítás és érvényesítés során mindkét esetben feszültségnövelő reakciókat generálhatunk, amelyek kedvezőtlenül befolyásolják a konfliktuskezelés folyamatát.¹³

¹² HEINKEL, W: *A válságtípusok*. A George C. Marshall Központ kiadványa, Budapest, 1999. I–3.

¹³ Vö.: MORTENSEN, S. M.: *Crisis and Disaster*. Atlantic Press, 1997/1. 42.

3.2. A válság kibontakozási időszaka

Miután a veszélyek és lehetőségek körvonalazódtak, és az ösztönzők, szankciók eszközzrendszere nem volt elégséges a konfliktusmentes állapot visszaállítására, *a válságfolyamat a kifejlődés szakaszába lép.* A fennmaradt feszültségek következtében a szemben álló felek további eszközöket és módszereket alkalmaznak. Ebben az időszakban nő a bizonytalanság, a túlérzékenység, felszínre kerülhet a katonai és politikai lépések egyeztetésének szükségessége. A bizonytalanságot fokozza a „biztonsági dilemma” erősödése, azaz minden, a másik fél által tett lépést „offenzívnek”, minden saját lépést „defenzívnek” érezhetünk. Ezt erősíti, hogy a felek közül az egyik mindig kezdeményezőként lép fel, így aktivitása szembetűnőbb. Általában a kezdeményező fél – érdekeinek érvényesítése érdekében – valamilyen téren nyomást gyakorol, míg a másik fél – szintén saját érdekeinek megfelelően – erre reagál. Ebben az időszakban a politika – mint elsődleges „meghajtó fogaskerék” – dönti el, hogy az adott állam melyik másik „fogaskerekével” (gazdasági, humanitárius, pénzügyi, diplomáciai, katonai) kapcsolódik a másik államhoz. A katonai lépések helyes megválasztásánál mindig is érvényesülni fog a „huntingtoni paradoxon”: „*A katonák felelősnek érzik magukat a biztonságért, tanácsadó szerepük helyes középúton tartása és végrehajtási kötelezettségük ellenőrzése, az úgynevezett »civil kontroll« érvényesítése mindig feszültségekkel járhat.*”¹⁴

Mivel a konfliktusban a felek kölcsönösen hatnak egymásra, a nyomás ellenében bizonyos ellenállás is létrejön, ami *a konfliktushelyzet kiegyezéséhez vezet.* A megalapozott, valós fenyegetés feltételezi a tényleges és az érvényesítéshez szükséges potenciálok meglétét. Ezek közül a fenyegetettség legfelismerhetőbb összetevői: a gazdasági, műszaki, katonai dimenziók mint dinamikus elemek; a népesség nagysága mint statikus elem. A fenyegetés tehát a fenyegető felismerésével, az ellenség megjelölésével jár együtt, ezáltal az ellenségkép kialakulásához vezet. A saját képpel, az érzékelt képpel és az ellenségkép kialakulásával foglalkozott Daniel Frei kutató, az 1980–1984-es amerikai–szovjet kapcsolatokat vizsgálva. Az ellenségkép és a másik ország saját képe közötti különbség kihatással van a kapcsolatokra. Ennek harmonizálása érdekében a felek részéről diplomáciai empátiára van szükség, amelyet elősegít a kölcsönös bizalom és a nyílt légkör. Meglétük lehetőséget biztosít az érdekek tisztázására, a kölcsönös meggyőzésre és az előremutató kompromisszumok megkötésére. Sok esetben véget ér a konfliktus, de az érdekütközés nem múlik el.

3.3. A válság tetőpontja

A válság tetőpontja az, amikor a feszültségi szint eléri a kritikus mértéket, és ennek következtében a folyamatok összesűrűsödnek. Mindez egy más dimenzióban, *a fegyveres küzdelem (a háború) szintjén megy végbe.* Természetesen nem minden válság jut el a fegyveres összeütközésig. A hidegháború időszaka alatt több lépcsőben, ezen belül fokozatonként tagolva értelmezték a válságszinteket. Ezt nevezték „*a háborús válság lépcsőzetes kiterjesztése*” elméletének.¹⁵

A válság tetőpontjának elérése a nyílt konfrontáció vállalását is jelenti, ami a diplomáciai lehetőségek szűkülését eredményezi. Az ösztönzők és szankciók alkalmazásának sikertelensége a katonai képességek aktivizálásához vezet. Ez a folyamat a felek közötti dinamikus kölcsönhatásban jön létre (válaszlépések sorozata), amely a fenyegetettség mértékével arányos. A katonai konfrontáció lehetősége hangsúlyozottabbá teszi az igazságosság kérdését.¹⁶

¹⁴ HUNTINGTON, S. P.: *A katona és az állam*, 76. „A katona azért létezik, hogy szolgálja az államot. Ahhoz, hogy a legjobban szolgálja, úgy kell kialakítani, hogy az állami politika hatékony eszköze legyen. Jellemzője legyen a hűség és engedelmesség.”

¹⁵ Lásd: KAHN, H.: *On Escalation*. In: Hajma L.: *Nyugati szakírók a háborúról*, 135–150. Kahn a válság kifejlődésének hét szakaszát, ezen belül 44 fokozatát dolgozta ki, a kis válságoktól kezdve az atom-világháború kirobbantásáig.

¹⁶ MACHIAVELLI, N.: *A fejedelem*, 116. „Instum enim est bellum quibus necessarium, et pia arma ubi nulla misi in armis spes est.” (Igazságos a háború azoknak, akik azt nem kerülhetik el, és szent azoknak a fegyver, akiknek másban, mint a fegyverekben, nem marad remény.)

3.4. A befejezés időszaka

A végső fázist azok a törekvések jellemzik, amelyek a megegyezésre, a megállapodásra és a békeállapot megteremtésére irányulnak. Lényeges, hogy a válság utáni békeállapot („Béke-2”) és a válság előtti békeállapot („Béke-1”) között jelentős különbség van. Ez abból fakad, hogy a „Béke-1” és a „Béke-2” állapot nem ugyanazon stabilizálódott hatalmi és biztonságpolitikai erőterekkel jellemezhető. Az új „Béke-2” körülményei folyamatosan megkövetelik a békeállapotnak megfelelő kapcsolat- és viszonyrendszerek helyreállítását. Ennek szellemében folyamatosan törekedni kell a kapcsolatok normalizálására és rendezésére. Ez viszonylag hosszabb időt vesz igénybe, amelynek tartama a feldolgozott válságkezelési tapasztalatok alapján a következő: a válságok békeállapotból („Béke-1”) a fegyveres összeütközésig történő eljutásához – elhúzódó válság esetén – megközelítően 2–6 hónap szükséges, a fegyveres konfliktusból a békeállapotba („Béke-2”) történő visszatéréshez pedig a felfutási idő 3-4-szerese. A visszarendezéshez szükséges idő nagysága függ a válság intenzitásától, az áldozatok számától, az alkalmazott fegyverek típusától és a válságkezelési stratégia szemléletmódjától. A fegyveres konfliktus során alkalmazott fegyverek három fő vonatkozásban érintik a tevékenységek eredményességét: a pusztítás mértéke, a környezeti kihatások és a telepített, felhalmozott és illegális fegyverek felszámolása. A pusztítás mértéke függ az alkalmazott fegyverek mennyiségétől és minőségétől, illetve az általuk okozott károk mértékétől. Ha a felek főként nagyhatású pusztító eszközöket alkalmaztak, és stratégiájukat a minden áron való győzelem jellemezte, amely figyelmen kívül hagyta a következményeket, akkor adott esetben hosszú időt vesz igénybe az elűzött lakosság visszatelepítése és a háborús károk helyreállítása.

A környezeti hatások szoros összefüggésben vannak a pusztítás mértékével. A nagy területeket érintő vegyi, biológiai, esetleg nukleáris fegyverek által okozott környezeti károsodások ugyancsak megnehezítik a békeállapot helyreállítását. A telepített, illegális és felhalmozott fegyverek felszámolása, a harccselekmények folyamán alkalmazott aknák, aknamezők, fel nem robbant eszközök felszámolása, megsemmisítése, a fegyverek begyűjtése nagy feladatot jelent a konfliktus után a békefenntartásban részt vevő erők számára. A konfliktus utolsó szakaszában alkalmazott fegyveres erők összetétele időszakonként változik. Az első időszakban könnyű fegyverzetű békefenntartó erőket, ezt követően speciális szakcsapatokat (aknamentesítő, műszaki, logisztikai és szállító), majd rendőri alakulatokat célszerű alkalmazni.¹⁷

Fontos megjegyezni: a heves lefolyású válságokat az jellemezheti, hogy a válságkezelési stratégia eszközeinek alkalmazása egy törékeny békeállapotot eredményez, de nagy a veszélye a válság újbóli eszkalálódásának.

¹⁷ LAST, D.: Organizing for Effective Peacebuilding. *Peacekeeping and Conflict Resolution*, 2000/3. 83., www.dadalo-d.org/frieden/grundkurs_2/krieg.htm

4. A válságkezelés új megközelítése

A korábbi válsággörbe változásait nyomon követve mutatjuk be a válságtípusok és a válságok intenzitás szerinti besorolását (3. és 4. ábra: a válság lépcsőzetes kiterjedése). A Lund-féle ábra csak a béke-műveleteket tartalmazza, de a jelenkor biztonsági környezete azt mutatja, hogy többféle válsággal kell szembenéznünk. A másik fontos érv a modell bővítése mellett, hogy az előző ábra az állami szereplők figyelembevételével készült.

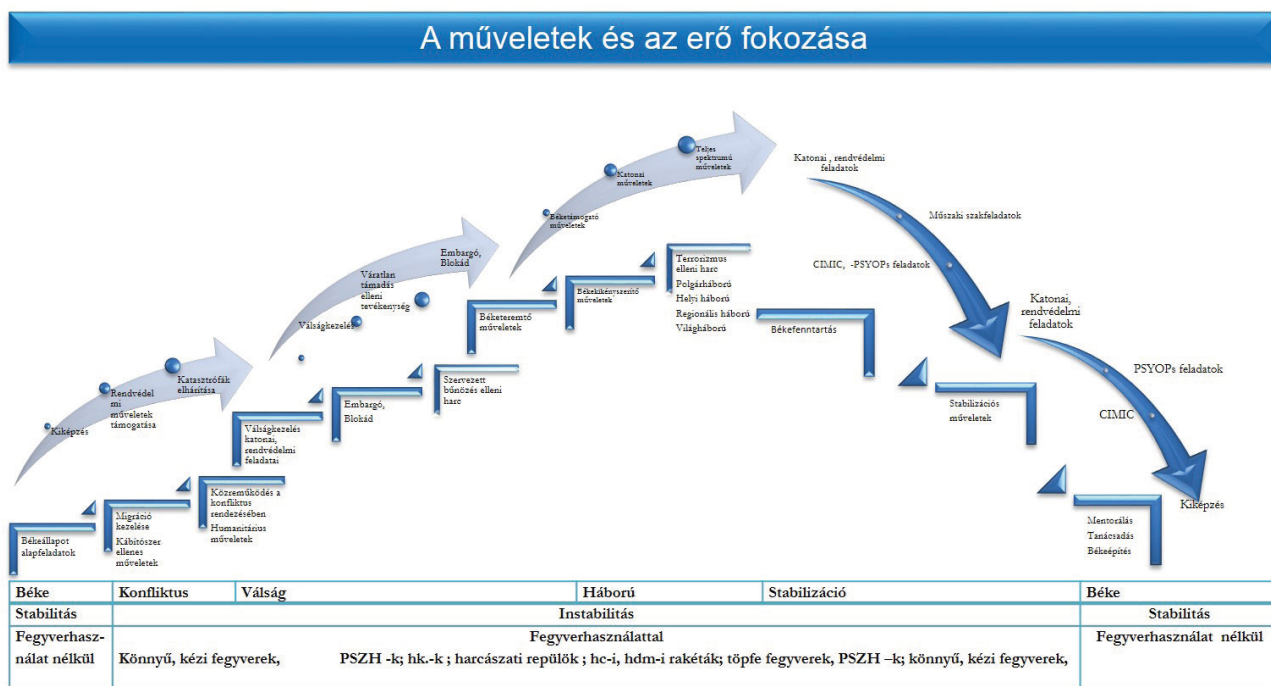
3. ábra

Műveletek és azok intenzitása

A nem állami szintű szereplők (Iszlám Állam, felkelők, lázadók, szervezett bűnözők) egyre nagyobb térnyerése miatt azonban a konfliktusokban sokszor legalább az egyik oldalon nem állam az aktor. Az ábra a különböző típusú műveleteket (kábitószer-ellenes, migráció kezelésében történő részvétel, szervezett bűnözés és terrorizmus elleni, tipikus békeműveletek: preventív diplomácia, béketeremtés, békekikényszerítés, békefenntartás, békeépítés) mutatja be. A konfliktus, a válság, a háború, a stabilizáció és a béke állapotaihoz a megfelelő katonai, rendvédelmi és nemzetbiztonsági tevékenység tartozik.

Az első lépésben célként a stabilitás jelenik meg, a békeidőszakra jellemző kiképzéssel, fegyverhasználat nélkül. A második rész a konfliktus időszaka, amely tartalmazza a migráció- és kábítószer-ellenes tevékenységet is. A harmadik lépcsőfok a válságkezelés katonai feladatait valósítja meg, a negyedik etapban pedig az embargó, a blokádnak, a szervezett bűnözés elleni harc, legmagasabb pontjaként pedig a béketeremtő akciók jelennek meg. E feladatok egyike sem csak a fegyveres erő tevékenységére jellemző, hiszen a sokoldalú válság sokoldalú megközelítést igényel. A háború időszaka a legrövidebb,

de a legnagyobb intenzitás jellemzi, a bevetett erők, a fegyverek típusa szerint is. A deeszkaláció időszakát a békefenntartás, a békeépítés, a stabilizációs műveletek és a tanácsadás, kiképzés feladataival jellemezhetjük. Meg kell jegyeznünk, hogy a különböző típusú válságfajták hosszú időszakot ölelhetnek fel, illetve egyes típusok több időszakon keresztül is folyhatnak. Ilyenek például a migráció kezelése, a kábítószer-ellenes műveletek, a szervezett bűnözők elleni küzdelem, a humanitárius műveletek, a blokád, az embargó vagy a terrorizmus elleni harc. *A létrejövő válságokat a magyar jogrend az Alaptörvényben,¹⁸ a különleges jogrend szabályozásánál tárgyalja.¹⁹ A békeidőszakra vonatkozó rendelkezések: az Alaptörvény 45. cikke és a 2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló jogszabály.²⁰ A migráció kezelésében való részvételt a belügyminiszter és a honvédelmi miniszter együttes utasítása²¹ határozza meg. A terror veszélyhelyzetre az Alaptörvény 51/A. cikke, a váratlan támadás kategóriára az Alaptörvény 52. cikke, a megelőző védelmi helyzetre az Alaptörvény 51. cikke, a szükségállapot időszakára az Alaptörvény 50. cikke, a rendkívüli állapotra az Alaptörvény 49. cikke határozza meg a feladatokat. A katonai feladatokat a Nemzeti Biztonsági Stratégia,²² a Nemzeti Katonai Stratégia,²³ a doktrínák és szabályzatok részletesen szabályozzák.*

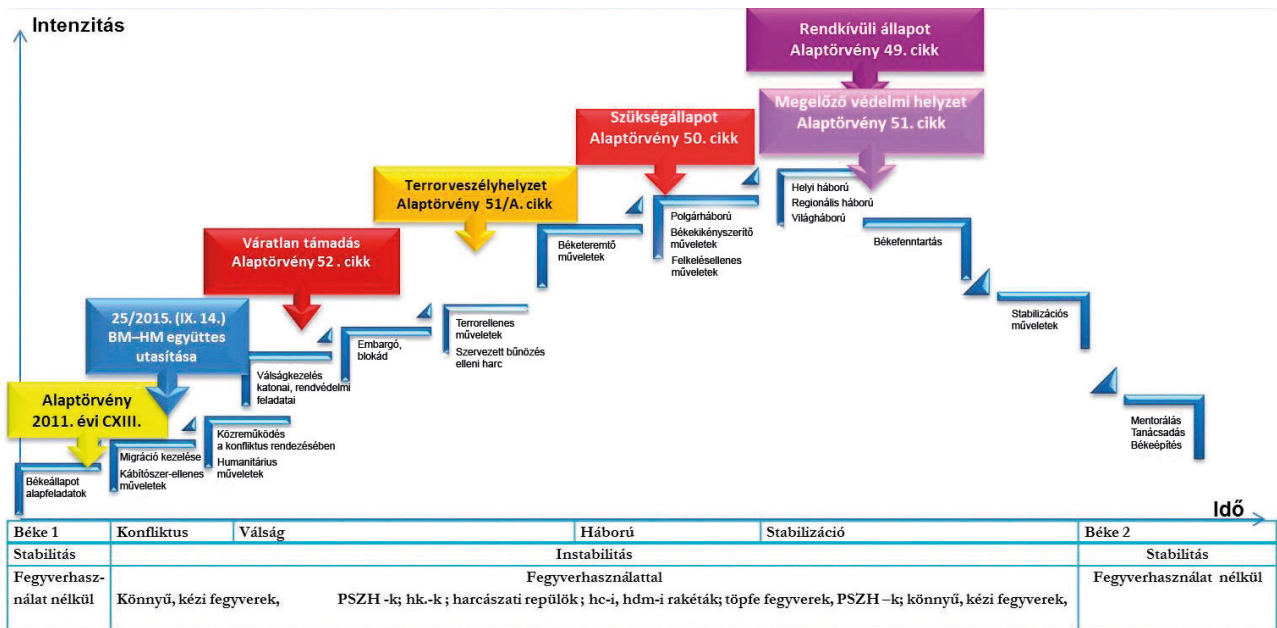

4. ábra

A műveletek intenzitása és fázisai

¹⁸ Alaptörvény, http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425.ATV (a letöltés ideje: 2016. 07. 28.)
¹⁹ Alaptörvény 48-52. cikk. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425.ATV (a letöltés ideje: 2016. 07. 28.)
²⁰ 2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről, http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100113.TV (a letöltés ideje: 2016. 07. 28.)
²¹ A belügyminiszter és a honvédelmi miniszter 25/2015. (IX. 14.) BM-HM együttes utasítása a Magyar Honvédségnek a rendőrségi feladatok ellátásában történő közreműködése rendjéről, http://frsz.hu/sites/default/files/docs/bm_ut_honved_rend.pdf (a letöltés ideje: 2016. 07. 28.)
²² A kormány 1035/2012. (II. 21.) határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról, http://2010-2014.kormany.hu/download/49/70000/1035_2012_korm_hatarozat.pdf (a letöltés ideje: 2016. 07. 28.)
²³ 1656/2012. (XII. 20.) kormányhatározat Magyarország Nemzeti Katonai stratégiájának elfogadásáról, http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=157721.234310 (a letöltés ideje: 2016. 07. 28.)

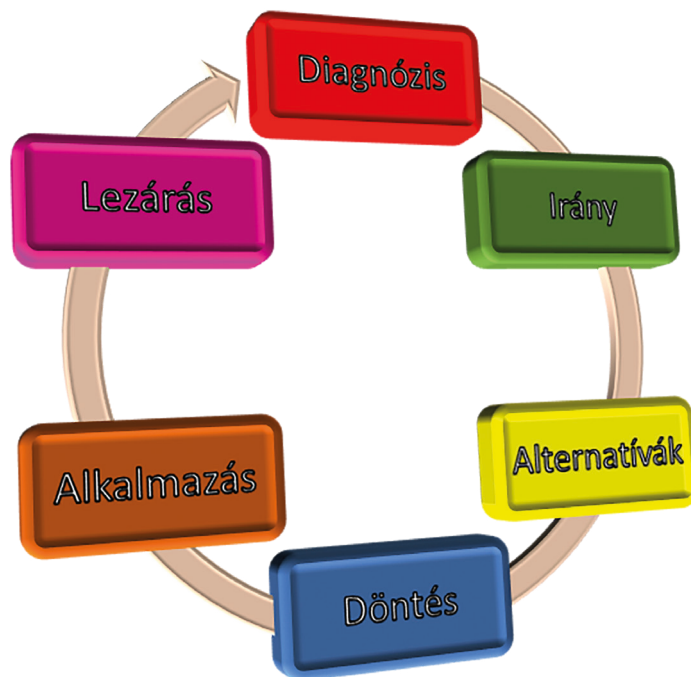
5. ábra

A műveletek intenzitása és fázisai és a magyar jogi szabályozás

4.1. A „DIADAL”²⁴ válságkezelési módszer

A módszer alkalmazásánál egy Magyarország területén bekövetkező válságot vettem figyelembe, amely a normál módszerek alkalmazásával nem kezelhető. A szervezeti működési keretet a Katasztrófavédelmi Koordinációs Tárcaközi Bizottság biztosíthatná. A módszert a konfliktuskezelés egyes szakaszainak kezdőbetűi alapján neveztem el DIADAL-nak.

²⁴ A módszert a coachingot végrehajtók alkalmazzák a gyakorlatban, amikor a vezetőknél végeznek fejlesztést. A DIADAL első betűje a Diagnózis szót jelöli. Ebben a kezdeti fázisban a coach felméri a jelen helyzetet, az ügyfél kérésait és hozzáállását. Ezt követi az I, azaz Irányjelölés, amelynek során a coach segítségével a kliens meghatározza az általa áhított jövőképet. Az Alternatívák felsorolásával feltérképezik a kitűzött cél elérésének minél több módját, a Döntés szakaszban pedig kiválasztanak egyet a felsorolt utak közül. A folyamat utolsó előtti lépése, az Alkalmazás jelenti az ügyfél számára a legnagyobb kihívást. Ebben a fázisban a coach abban támogatja partnerét, hogy az megvalósítsa a célját, ne hátráljon meg az első akadállyal. A szerző kiemelt szerepet szán a Lezárásnak is. Vö: Komócsin Laura: *Módszertani kézikönyv coachoknak és coaching szemléletű vezetőknek I.*

6. ábra

A DIADAL-módszer

2. táblázat:

Diagnózis

	Ki	Feladat	Mikor	Módszer
Diagnózis	Katasztrófavédelmi Koordinációs Tárcaközi Bizottság (KKB). Válságstáb.	A helyzet minden oldalú elemzése.	Azonnal.	<ul style="list-style-type: none"> • Szakértők behívása. • Nemzetközi kapcsolatok aktivizálása. • Elsődleges szemrevételezés. • Elsődleges alapadatok összegyűjtése (nemzeti, nemzetközi, IO-s, NGOs).
		A feladat tisztázása.	Azonnal.	<ul style="list-style-type: none"> • Mi történt? • Mikor? • Hol? • Ki a fő illetékes az adott kérdésben? • Mi a válsághelyzet kulcskérdése?
		Időszámvetés.	Azonnal.	<ul style="list-style-type: none"> • Nagybani. • Nagybani. • Részletes.
		Azonnal alkalmazandó rendszabályok.	Válság + 3-4 óra Válság + 2 óráig.	<ul style="list-style-type: none"> • Mit tudunk azonnal cselekedni? • Első intézkedések, utasítások, korlátozások.

Egy adott válság esetén az első lépés mindig a diagnózis megállapítása, amely az Nemzeti Helyzetértékelő Központ, vagy Nemzeti Válságkezelési Törzs feladata. Az első azonnali feladat a helyzet minden oldalú elemzése szakértők behívásával, a nemzetközi kapcsolatok aktivizálásával.

Végre kell hajtani az elsődleges szemrevételezést és az elsődleges alapadatok összegyűjtését a nemzeti, nemzetközi és nem kormányzati szervezetek segítségével. Ezzel párhuzamosan meg kell állapítani a feladatokat, tisztázni, hogy pontosan mi történt, mikor történt, hol történt, ki a fő illetékes az adott kérdésben és hogy mi a válsághelyzet kulcskérdése. A következő 2–4 órában az időszámvetés a legfontosabb, vagyis hogy mit tudunk azonnal cselekedni, valamint az azonnal alkalmazandó rendszabályok, első intézkedések, utasítások, korlátozások bevezetése.

3. táblázat

Irány

Irány	Katasztrófavédelmi Koordinációs Tárcaközi Bizottság (KKB) titkára.	Stratégiai célok megfogalmazása.	Válság + 3-4 óra.	<ul style="list-style-type: none"> A válságkezelés pozitív céljainak meghatározása: Mit szeretnénk elérni? A válságkezelés negatív céljainak meghatározása: Mit nem szeretnénk? Az elkerülhetetlen negatív következmények definiálása.
		A válságkezelés fő fókuszának meghatározása.	Válság + 3-4 óra.	<ul style="list-style-type: none"> A válságkezelés fő területének meghatározása a tér – erő – idő – információ dimenzióban.
		A válságkezelési médiastratégia fő irányvonalainak meghatározása.	Válság + 4-5 óra.	<ul style="list-style-type: none"> A válságkezelés médiastratégiája. Közlemény. Sajtótájékoztatók rendszere. Szóvivő.

A válságkezelés során a második lépéssorozat a válságkezelés irányainak kijelölése. Ez az NHK válságstábjának és a KKB-titkár felelőssége a válság kirobbanását követő 3-4, maximum 5 órában. Nekik együtt elsőként meg kell fogalmazniuk a stratégiai célokat, melybe beletartozik a válságkezelés pozitív céljainak meghatározása, tehát hogy milyen eredményeket akarunk elérni, negatív céljaink meghatározása, vagyis hogy mely eseményeket, következményeket nem szeretnénk, ha bekövetkeznének, valamint az elkerülhetetlen következmények definiálása. A stratégiai célokat követően a válságkezelés fő fókuszát, fő területeit kell meghatároznunk a rendelkezésünkre álló tér, erő, idő és információk figyelembevételével. Az irányok meghatározásakor végrehajtandó feladatok közül a végső feladat a médiával való kapcsolatfelvétel: a válságkezelési médiastratégia meghatározása, közlemény kiadása, sajtótájékoztató kiadása és szóvivő megbízása a média folyamatos tájékoztatása érdekében.

4. táblázat

Alternatív lehetőségek

Alternatívák	Katasztrófavédelmi Koordinációs Tárcaközi Bizottság (KKB).	Alternatív opciók kidolgozása.	Válság + 12-24 óra.	<ul style="list-style-type: none"> A legrosszabb, a legjobb, a legvalószínűbb változat kidolgozása. A válság valószínű kifejlődési irányainak felvázolása az előnyökkel és a hátrányokkal, indoklással.
--------------	--	--------------------------------	---------------------	---

Szintén az NHK válságstáb feladata a cselekvési változatok, alternatívák kidolgozása a válság kirobbanását követő 12-24 órában. Ekkor a válságstáb kidolgozza a válság lezajlásának legjobb, legrosszabb és legvalószínűbb változatait, felvázolja a válság valószínű kifejlődési irányait, annak előnyeit és hátrányait, valamint indokolja a feltételezéseket. Ezek után értékeli a kidolgozott alternatívákat a SWOT-módszer segítségével. Ez a módszer elemzi a különböző alternatívákat, a következő szempontok szerint:

- erősségek (Strength),

- gyengeségek (Weaknesses),
- lehetőségek (Opportunities),
- veszélyek (Threats).

Ez a vizsgálati módszer a cselekvési változatok megalapozott, sokoldalú elemzését segíti.

5. táblázat
Döntés

Döntés	A döntéshozó a válság típusától függően lehet: <ul style="list-style-type: none"> • miniszteri biztos, • miniszterelnök, • a kormány, • a Honvédelmi Tanács. 	A cselekvési változatok közül a megvalósítani kívánt változat kiválasztása és részletes kidolgoztatása.	Válság + 13-15 óra/ Válság + 1 nap, 1-3 óra.	<ul style="list-style-type: none"> • A döntésnél a döntési mátrix (normál, súlyozott) alkalmazása. • Előnyök és hátrányok, az idő, költség és haszon elemzése.
--------	--	---	---	--

Negyedik lépésként a válság típusától függően a miniszteri biztos, a miniszterelnök, a kormány vagy a Honvédelmi Tanács kiválasztja, hogy a felterjesztett cselekvési változatok közül melyiket kell megvalósítani, részletesen kidolgozni. A kiválasztás során a döntéshozó a döntési mátrix (normál, súlyozott) alkalmazásával dönt, figyelembe véve az adott változatok előnyeit, hátrányait, hogy mennyi időbe telik, mekkora költségekkel jár, így előfordulhat, hogy végül a kidolgozott változatok összehasonlításával jön létre egy negyedik, végleges változat. A döntést a válság keletkezésétől számított 13-27 órán belül meg kell hozni.

6. táblázat
Alkalmazás

Alkalmazás	Katasztrófavédelmi Koordinációs Tárcaközi Bizottság (KKB).	A döntés után a beterjesztett kiválasztott cselekvési változat részletes kidolgozása. Koordinálás. A terv együttműködési kérdéseinek tisztázása.	Válság + 16 órától. Válság +1 nap, 5 órától.	<ul style="list-style-type: none"> • A kiválasztott változathoz további naprakész információk gyűjtése. • A terv részletes kidolgozása. <ul style="list-style-type: none"> – Ki? – Mit? – Mikor? – Hogyan? – Kivel együtt? – Ki vezeti? – Minden oldalú biztosítás. • A résztvevők tér-, erő-, idő- és információigényének, tevékenységének koordinálása.
------------	--	---	---	--

7. táblázat

A zárás

Lezárás	A válság típusától függően: • miniszteri biztos, • miniszterelnök, • a kormány, • a Honvédelmi Tanács vagy • az általuk megbízott személy.	A végrehajtás ellenőrzése. Visszacsatolás a válság tapasztalatairól.	A cselekvési változat végrehajtása folyamán (fajtái: egyedi, cél, szakellenőrzés; módszere: előre bejelentett, váratlan).	<ul style="list-style-type: none"> • A válságstáb ellenőrzése. • Helyszíni ellenőrzés. • A végrehajtó állomány ellenőrzése. <p>A válságkezelésben résztvevőktől a tapasztalatok bekérése (hogyan értékeli a válságkezelés alatt az információt, vezetést, a döntést, koordinációt).</p>
---------	--	---	---	--

Amint a döntést megszületett, az NHK válságstábja részletesen kidolgozza a kiválasztott cselekvési változatot, tisztázza a terv együttműködési kérdéseit, meghatározza, hogy a végrehajtás során kinek mi a feladata, azt mikor, hogyan és kikkel együttműködve kell végrehajtania, ki vezeti a műveleteket, illetve a minden oldalú biztosítást, valamint koordinálja a résztvevők tér-, erő-, idő- és információigényét, tevékenységét.

A válságkezelési folyamat lezárása a válság típusától függően a miniszteri biztos, a miniszterelnök, a kormány, a Honvédelmi Tanács vagy az általuk megbízott személy feladata. Ő vagy ők végzik a válságstáb és a végrehajtó állomány ellenőrzését (előre bejelentve vagy váratlanul a helyszínen) a cselekvési változat végrehajtása folyamán. Bekérik a válságkezelésben résztvevők tapasztalatait: milyen benyomásaik voltak a feladat teljesítése közben az információk becsatornázása, a vezetés-irányítás, a döntéshozatal és a koordináció kapcsán.

A válságok elemzésénél megállapítható, hogy annak különböző időszakaihoz hozzárendelhetők a megfelelő diplomáciai, gazdasági, esetleg katonai lépések. Természetesen mindig a kialakult helyzet függvényében, az arányosság, fokozatosság elveit figyelembe véve kell kezdeményezni. A katonai erő alkalmazását mindig a diplomáciai lépésekkel összhangban kell tervezni, olyan ütemezéssel – szünetek beiktatásával –, amely a kialakult helyzet feszültségi szintjét nem fokozza.

5. A hibrid hadviselés

5.1. Elméleti alapok

A *hibrid* szó jelentése: különböző fajtájú egyedek keresztezéséből keletkezett,²⁵ két különböző csoporthoz tartozó élőlény kereszteződéséből vagy keresztezésével létrejött, mindkét szülő genetikai tulajdonságát hordozó utód, vegyes, felemás, korcs, gögös viselkedés, kevélykedés, arcátlanság, szemtelenség, önteltség az istenekkel szemben.²⁶

Mielőtt a fogalmat kezdenénk kibontani, tegyük fel a kérdést: „Nomen est omen”? Azaz nevében a végzete ennek az újfajta hadműveleti módszernek? Tényleg tartalmazza a különböző módszerek keresztezését, rugalmas alkalmazását, új módon kerül sor az eszközök (diplomáciai, nemzetbiztonsági, katonai, gazdasági, kiber, információs, pszichológiai) bevetésére? Tényleg „arcátlan, szemtelen” módon lehet állami eszközökkel alkalmazni a rendelkezésre álló fegyvertárat? Tényleg az aszimmetrikus és a hagyományos hadviselési módszerek, „*a reguláris és az irreguláris hadviselés között rugalmasan, lényegében bármikor váltani képes, esetenként terrorizmusba is átcsapó*” hadviselés módját²⁷ nevezhetjük így? Ha az oroszok krími katonai akcióit, diplomáciai tárházuk alkalmazását és médiatevékenységét nézzük, akkor *egyértelmű igennel válaszolhatunk*. Ha az Iszlám Állam aszimmetrikus és terrorista, apokaliptikus módszereit, a nagyon hatásos média-, információs, pszichológiai műveleteiket és az úgynevezett hibrid, sokoldalú finanszírozásukat tekintjük, megint csak *igennel kell felelnünk*.

Ha más szempontok szerint is vizsgáljuk a kérdést, a megfelelő terepviszonyok fontosságát, az átszegdelt, nehezen járható terepet Clausewitz az általa „népi háborúnak” nevezett gerilla hadviselés egyik peremfeltételeként határozta meg, ahol az erősebb fél reguláris csapatai elől az irreguláris erők menedéket találhatnak. A nehezen járható terep fontossága megjelent Thomas E. Lawrence (Arabiai Lawrence) műveiben és Joszip Broz Tito partizánháborúról írt munkáiban is. A városi harc elméletét pedig a brazil Carlos Marighella finomította tovább az 1969-ben megjelent, *A városi gerilla kézikönyve* című munkájában. Marighella kimutatta, hogy a nagyvárosok jelentik a kormányzati működés központjait, így az ott elhelyezkedő államigazgatási épületekre, rendőrségekre stb. mért csapásokkal hatékonyan megbénítható az adott állam.²⁸

5.2. Fogalmak, értelmezések

Fogalmi megközelítésben azt mondhatjuk: A hibrid hadviselés a hagyományos reguláris (lineáris, konvencionális) és az irreguláris (nem lineáris, nem konvencionális) hadviselés puha, közepes és kemény módszereinek²⁹, eljárásainak rugalmas alkalmazása abból a célból, hogy az ellenség államát, fegyveres erőit működésképtelenné, védtelenné tegyük és akaratainkat rákényszeríthessük, legfőképpen azzal a stratégiai céllal, hogy az erőszak szintje a konfliktus folyamán ne haladja meg a háborús szintet.

²⁵ <http://idegen-szavak.hu/hibrid> (a letöltés ideje: 2016. 07. 28.)

²⁶ www.szomagyarito.hu/szocikk.php?id=2189 (a letöltés ideje: 2016. 07. 28.)

²⁷ RÁCZ András: *Oroszország hibrid háborúja Ukrajnában*. Elérhető: <http://docplayer.hu/6612943-Oroszország-hibrid-haboruja-ukrajnaban.html> alapján (a letöltés ideje: 2018. 01. 28.)

²⁸ Uo.

²⁹ Lásd a 8. táblázatot!

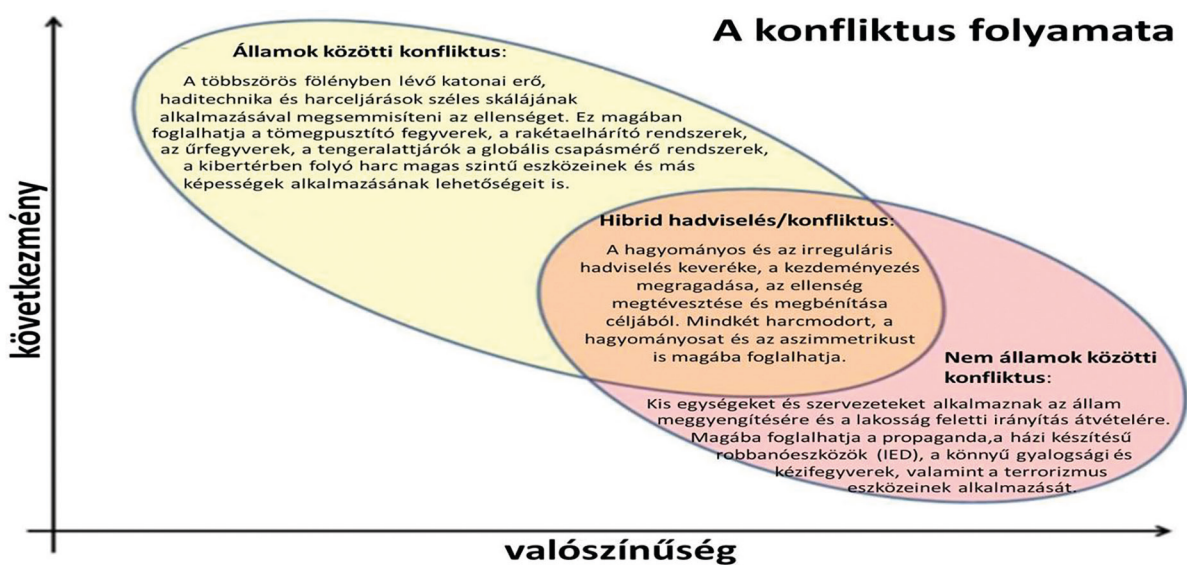
A hibrid hadviselés eszközei: a diplomáciai, gazdasági, kiber-, információs, pénzügyi, gazdasági nyomásgyakorlás, az embargó, a pszichológiai műveletek, a különleges erők, a lázadók, a helyi lakosság (vallási, etnikai kisebbség) támogatása, a szervezett bűnözői cselekmények alkalmazása, a válogatás nélküli vagy kontrollált erőszak alkalmazása.³⁰

A nem hagyományos, felforgató műveletek és folyamatok azok, melyek a fennálló kormányzat megdöntését, a lázadó csoportok tevékenységét vagy a kormányzat irányítását szeretné elérni különleges műveleti erőkkel vagy gerillák, felkelők támogatásával.³¹

5.3. A hibrid hadszíntér és a hibrid fenyegetések

Valójában ezt a tevékenységet a nem állami szereplők fokozott megjelenése miatt vették elő a szakértők: a korábbi, államok államok elleni tevékenysége a béke-, válság- és háborús időszakokban bővült. A széteső államok, melyek nem rendelkeznek központi hatalommal, nem uralják az állami erőszak monopóliumát, nem tudják irányítani területüket, a lakosság védelmét sem képesek ellátni. Az erőszak monopóliuma szétaprózódott, az állam helyét az irreguláris, terrorista csoportok, a felkelők, a gerillák, szervezett bűnözők, drog-, ember-, fegyverkereskedők vették át.

Egyetérttek Rácz Andrással:³² *nem a háború lett hibrid, hanem a hadszíntér vált komplexé hibrid fenyegetéseivel.* A parancsnokok a nemzetközi szervezetek, a nem állami szervezetek, a reguláris csapatok, az irreguláris csapatok, a terrorista csoportok, a szervezett bűnözői körök, a menekültek, menekülttáborok, a humanitárius akciók, a kiber- és számítógépes hálózatok, továbbá a hadszíntér politikai, vallási, személyes, gazdasági, infrastrukturális hálózataival találják szemben magukat.

7. ábra

A konfliktus folyamata

Forrás: www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Publications/2015_National_Military_Strategy.pdf (A letöltés ideje: 2018.01.28.)

³⁰ Vö.: HOFFMAN, Frank: *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*. Arlington, VA, Potomac Institute for Policy Studies, 2007.

³¹ "Special Operations: Joint Publication 3-05. Washington, D.C., Joint Chiefs of Staff, July 2014, www.dtic.mil/doctrine/new_pubs/jp3_05.pdf

³² Bár az Ukrajnában látott orosz hadviselési forma megnevezésére a hazai és a külföldi közbeszédben elterjedt a hibrid háború elnevezés is, ennek használata vitatható; a kifejezés ugyanis eredetileg mást jelent. A hibrid háború kifejezést Bill Nemeth alezredes 2002-es munkája honosította meg, aki a csecsenek újszerű, a reguláris és az irreguláris hadviselés között rugalmasan, lényegében bármikor váltani képes, esetenként terrorizmusba is átcsapó hadviselési módját nevezte el így. Az elméletet továbbfejlesztve 2009-ben Frank Hoffman definiálta is a hibrid háborút, s annak négy alapvető összetevőjét határozta meg: az a fél folytatja, amelyik a harctéren egy időben és rugalmasan képes alkalmazni a hagyományos fegyvereket és az irreguláris erőket. RÁ CZ András: *i. m.*

A hibrid hadszíntért általában befolyásoló tényezők:

- a globalizáció szintje,
- demográfiai adatok,
- vallási, etnikai arányok,
- a hadszíntér technológiai fejlettségi szintje,
- a hadszíntér infokommunikációs fejlettségi szintje,
- a térség fő vallási-ideológiai irányzatai,
- tömegpusztító fegyverek jelenléte,
- társadalmi fejlettségi szint.

5.4. A hibrid műveletek

A hagyományos katonai műveleteket irányvonalak mentén szervezik, a különböző haderőnemek, fegyvernemek együttműködésével. Így egy hadszíntéren két akarat feszül egymással szembe: mindkét fél a győzelmet szeretné elérni úgy, hogy az ellenség súlypontját, fő erőit megsemmisíti, területét birtokba veszi és megtöri a lakosság akaratát.

Ezekkel a hagyományos műveletekkel szemben a hibrid műveletek a különböző eszközeiket (diplomáciai, nemzetbiztonsági, katonai, gazdasági, kiber, információs, pszichológiai), a hagyományos és aszimmetrikus módszereket felváltva alkalmazzák az adott ellenség védtelenné tétele érdekében. A cél nem az ellenség fő erőinek legyőzése, hanem az indirekt és direkt módszerek alkalmazásával elérni az ellenség állami (stratégiai) szintű vezetésének megtörését, visszavonulását. Ezeket a *kemény, közepes és puha eszközök* alkalmazásával érhetjük el.

8. táblázat

Az alkalmazott eszközök és módszerek intenzitási szintjei

Kemény (hard) eszközök és módszerek	<ul style="list-style-type: none"> • reguláris erők katonai akciói • kiterjedt irreguláris katonai akciók • különleges műveleti erők akciói • terrorcselekmények • nemzetbiztonsági műveletek
Közepes (medium) eszközök és módszerek	<ul style="list-style-type: none"> • irreguláris erők kisebb alegység szintű akciói • kibernműveletek • média tevékenysége • pszichológiai műveletek • információs műveletek • szervezett bűnözői cselekmények
Puha (soft) eszközök és módszerek	<ul style="list-style-type: none"> • embargó • gazdasági nyomásgyakorlás • gazdasági szankciók • gazdasági ösztönzők • pénzügyi műveletek • diplomáciai akciók, kezdeményezések • lakosság (kisebbség) támogatása, menekültek támogatása • humanitárius segélyakciók

8. ábra

A hibrid műveletek fajtái, szereplői és célpontjai

A hibrid fenyegetés Hoffmann szerint az ellenség olyan eljárása, módszere, amely egyszerre alkalmaz hagyományos fegyvereket, eljárásokat, szabálytalan, nem konvencionális eszközöket, terrorizmust és bűncselekményeket politikai céljai elérése céljából.³³

9. táblázat

A fő fenyegetések, eljárások, módszerek és szervezetek a hibrid hadszíntéren

Szervezetek	Eljárások, módszerek	Fenyegetés típusa
Reguláris haderő	támadó, védelmi műveletek	fizikai, morális, pszichikai
Irreguláris és gerillacsoportok	rajtaütések, lesállások, IED-k	fizikai, morális, pszichikai
Felkelők, lázadó csoportok	rajtaütések, lesállások	fizikai, morális, pszichikai
Terrorista csoportok	robbantások, öngyilkos merénylők, rajtaütések, lesállások	fizikai, morális, pszichikai
Szervezett bűnözői csoportok	rajtaütések, lesállások, pénzügyi manőverek	fizikai, pénzügyi, pszichikai
Állami szervezetek	gazdasági, közigazgatási műveletek	pénzügyi, gazdasági, pszichikai, információs
Diplomáciai szervezetek	akciók, kezdeményezések, kiutasítások, szankciók, ösztönzők	pszichikai, információs
Gazdasági szervezetek	gazdasági ösztönzők, gazdasági szankciók, gazdasági nyomásgyakorlás, embargó	pénzügyi, pszichikai, információs
Pénzügyi szervezetek	zárolások, pénzügyi akciók	pénzügyi, pszichikai, információs
Informatikai csoportok	kibertámadások, kibervédelem	pénzügyi, gazdasági, pszichikai, információs
Nemzetközi szervezetek	akciók, kezdeményezések, tárgyalások	információs, pszichikai
Nem állami szervezetek	akciók, kezdeményezések, tárgyalások	információs, pszichikai, pénzügyi, gazdasági
Lakosság	békés akciók, demonstrációk, erőszakos akciók	pszichikai, információs
Menekülttáborok	békés akciók, demonstrációk, erőszakos akciók	pszichikai, pénzügyi, gazdasági

³³ HOFFMAN, Frank: On Not-So-New Warfare: Political Warfare vs Hybrid Threats. *War on the Rocks*, <http://warontherocks.com/2014/07/on-not-so-new-warfare-political-warfare-vs-hybrid-threats/> (a letöltés ideje: 2016. 07. 28.)

5.5. Hibrid háború Ukrajnában: a Geraszimov-doktrína

Az aszimmetrikus hadviselés elméletének fejlődésében kiemelt fontosságú volt Valerij Geraszimov tábornok, orosz vezérkari főnök cikke, aki elemzésében a hadviselésnek egy olyan, általa új generációsnak nevezett módját vázolta fel, amely a katonai erő közvetlen bevetése – amit hagyományos hadviselésnek nevez – helyett a politikai, diplomáciai, gazdasági és egyéb nem katonai eszközöknek a katonai erővel kombinált, együttes alkalmazására épül. Úgy fogalmaz: „*A politikai és stratégiai célok elérésében megnövekedett a nem katonai eszközök szerepe, és hatékonyságban ez gyakran meghaladja a fegyverek erejét.*”³⁴ Geraszimov az erő alkalmazásának a nem nyílt, álcázott módjait részesíti előnyben, így a félkatonai és civil irreguláris erők bevetését javasolja, és az aszimmetrikus, indirekt módszerek alkalmazására helyezi a hangsúlyt. Szükségesnek tartja, hogy a háború a fizikai sík mellett az információs térre is kiterjedjen, ahol a bevetett erők és módszerek valós idejű koordinációját is meg lehet valósítani. Nagy szerepet szán az ellenség területén végrehajtott, teljes mélységében, koordináltan végrehajtott csapásoknak, a kritikus infrastruktúra lerombolásának. Mindeközben a hagyományos katonai erő alkalmazása csak a konfliktus késői fázisaiban jelenik meg, gyakran békefenntartásnak, illetve válságkezelésnek beállítva.³⁵

A cikk a krími eseményekig jórészt észrevétlen maradt, ám azt követően annál nagyobb figyelmet kapott. Narratív érdekesség, hogy a tanulmányban Geraszimov az átalakuló hadviselésről mindvégig az általa jelentett fenyegetés elleni védekezés szellemiségével írt. Ezt a megközelítést Mark Galeotti, az orosz fegyveres erők egyik ismert nyugati szakértője (nem minden malícia nélkül) ezópusinak³⁶ nevezte, arra utalva, hogy valójában Geraszimov az új módszerekkel történő támadásra tett javaslatokat.

Az új orosz hadviselési mód az ellenfél megsemmisítése helyett annak befolyásolására és belső bomlasztására törekszik, a hadviselésben a fegyverek mellett a kulturális és kommunikációs (INFOOPS, PSYOPS) eszközökre is nagy súlyt helyez, és hagyományos fegyveres erők helyett a különleges erők műveleteit részesíti előnyben.

A háborút nem korlátozza, hanem az ellenfél teljes hátországára is kiterjeszti azt, a katonai erővel koordináltan alkalmazva a politikai, diplomáciai, gazdasági, információs, technológiai és környezeti eszközöket.³⁷ A hibrid háború modelljét Rác az idézett művében előkészítési, politikai előkészítési, műveleti előkészítési, támadási és az elért siker stratégiai kihasználási fázisaira osztja.

10. táblázat

A hibrid háború fázisai, tartalma, céljai, eszközei

Fázis neve	Fázis száma	A fázis tartalma	A fázis célja	Eszközök
Előkészítés	1. fázis	Stratégiai előkészítés: <ul style="list-style-type: none"> • Lojális civil szervezetek, média-csatornák. • A sebezhető pontok felmérése. • Diplomáciai és médiapozíciók kiépítése. 	Diplomácia eszközökkel előkészíteni a konfliktus kialakítását, kiszélesítését. A hírszerzés információival felmérni az ellenség lehetséges gyenge pontjait.	Diplomáciai, hírszerzési

³⁴ RÁCZ András: *i. m.*

³⁵ RÁCZ András: *i. m.*

³⁶ Esopus (Kr. e. 620 körül – Kr. e. 564 körül) híres ókori görög meseköltő. Európa számára ő a meseirodalom alapítója, neve és számos meséje önállóan is fogalommá vált. NÉMETH György (szerk.): *Államéletrajzok*. Budapest, Osiris Kiadó. 1998.

³⁷ RÁCZ András: *i. m.* KAJÁRI Ferenc: Hibrid háború Ukrajnában? *Honvédségi Szemle*, 143. évfolyam, 2015. 5. szám.

Fázis neve	Fázis száma	A fázis tartalma	A fázis célja	Eszközök
Politikai előkészítés	2. fázis	<ul style="list-style-type: none"> A helyi központi hatalommal szembeni elégedetlenség szítása. Államigazgatási és erőszakszervezeti vezetők és szakemberek megvesztegetése, „átállítása”. Kapcsolatfelvétel a bűnözői csoportokkal. 	Az ellenséges ország területén kialakítani olyan kedvező feltételeket, melyek által az ország politikai (stratégia) vezetése meggyengülhet.	Politikai, diplomáciai, hírszerzési
Műveleti előkészítés	3. fázis	<p>A megtámadandó országgal szemben kiterjedt politikai nyomásgyakorlás:</p> <ul style="list-style-type: none"> Hivatalnokok, erőszakszervezeti vezetők, valamint a helyi bűnözői körök mozgósítása. Kapcsolatfelvétel a helyi oligarchákkal. 	Az ellenséges állammal szemben gazdasági és politikai nyomásgyakorlás.	Diplomáciai, hírszerzési, gazdasági
Támadás	4. fázis	<p>A feszültség kirobbantása:</p> <ul style="list-style-type: none"> Kiterjedt kormányellenes tüntetések. A kiválasztott támadási területen a beszivárgó különleges erők. Provokációk és szabotázsakciók. A média erős zavarkeltése. 	Az ellenséges kormány elleni támadásokkal és saját különleges erőkkel behatolni a térségbe, területeket megszerezni.	Diplomáciai, hírszerzési, katonai, média, INFOOP, PSYOP
	5. fázis	<p>A központi hatalom kiszorítása:</p> <ul style="list-style-type: none"> Az igazgatási épületek és stratégiai jelentőségű pontok elfoglalása. Médiatevékenység, információs, tájékoztatási fölény kialakítása. A helyi fegyveres erők megbénítása. 	Az ellenséges kormány erőinek fokozatos kiszorítása, a nemzetközi közvélemény befolyásolása.	Diplomáciai, hírszerzési, katonai, média, INFOOP, PSYOP
	6. fázis	<p>Alternatív politikai hatalom kialakítása:</p> <ul style="list-style-type: none"> Politikai központ kikiáltása. Új politikai testületek létrehozása. Médiakampány. A katonai ellentámadás blokkolása. 	A kialakított <i>status quo</i> megszilárdítása, a nemzetközi közvélemény befolyásolása.	Politikai, diplomáciai, hírszerzési, média, INFOOP, PSYOP

Fázis neve	Fázis száma	A fázis tartalma	A fázis célja	Eszközök
Az elért sikerek stratégiai kihasználása	7. fázis	Az eredmény politikai stabilizálása: <ul style="list-style-type: none"> Népszavazás szervezése. Médiakampány. 	A megszerzett területek jogi megalapozása, a nemzetközi közvélemény befolyásolása.	Politikai, diplomáciai, hírszerzési, média, INFOOP, PSYOP
	8. fázis	A terület elszakítása az anyaországtól: a támadó ország annektálja a megszállt területet vagy oda katonai erővel bevonul a „békefenntartó tevékenység” vagy „válságkezelés” jelszava alatt.	A terület katonai, közigazgatási megszállása, megtartása.	Politikai, diplomáciai, hírszerzési, katonai, média, INFOOP, PSYOP
	9. fázis	A megtámadott ország politikai-stratégiai mozgásterének korlátozása: <ul style="list-style-type: none"> Az elveszített terület gazdasági, infrastrukturális, népességi stb. elemeinek kiesése súlyos gazdasági nehézségeket, tartós belső egyensúlyvesztést okoz. Területi integritás hiányában a megtámadott ország nem csatlakozhat semmilyen, ezt igénylő katonai vagy politikai szövetséghez. 	Megakadályozni, hogy az ellenséges ország politikai, katonai nemzetközi szervezet, szövetség tagja lehessen.	Politikai, diplomáciai, hírszerzési, média, INFOOP, PSYOP

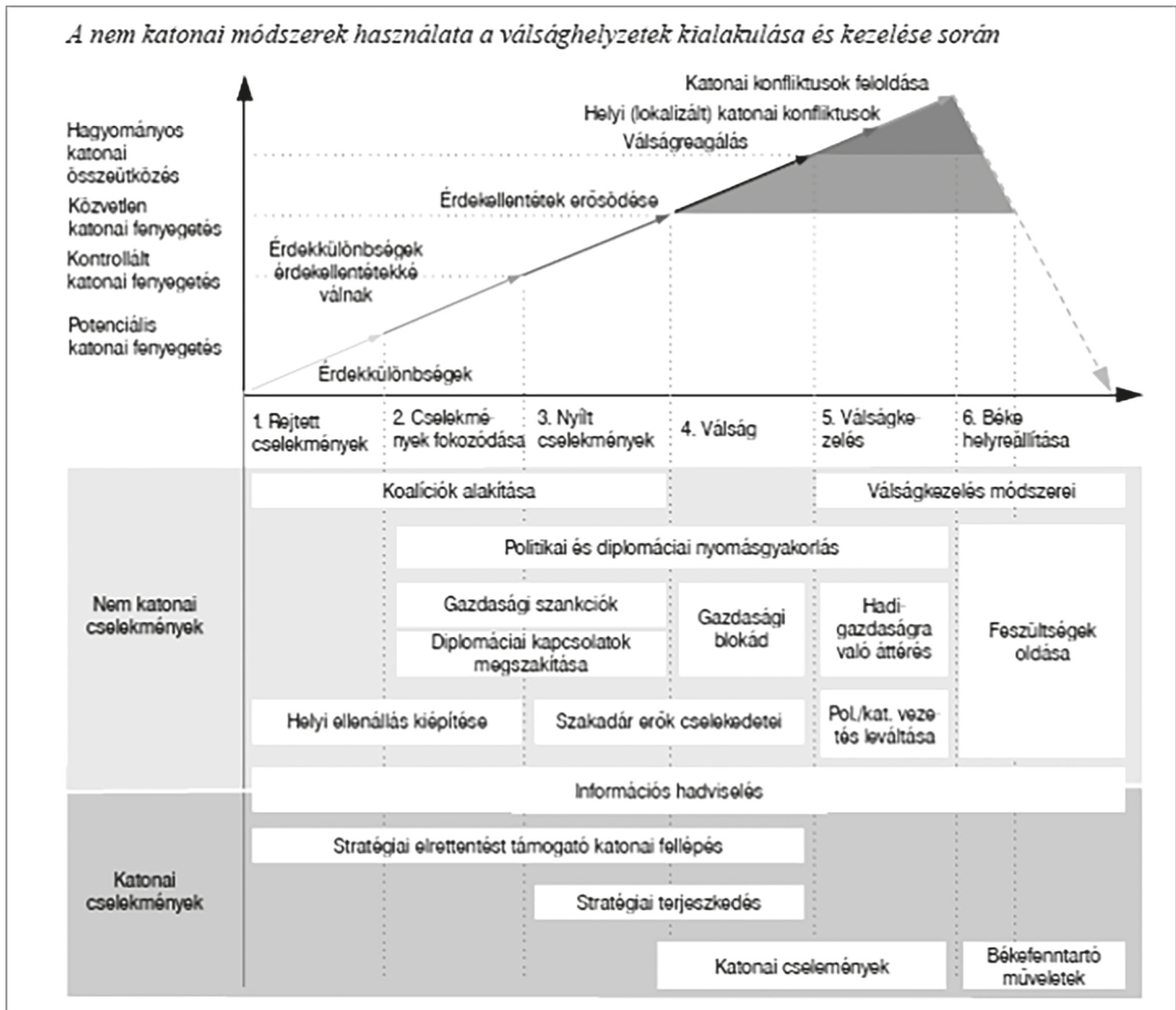
Forrás: Rác András: *Oroszország hibrid háborúja Ukrajnában.*

Elérhető: <http://docplayer.hu/6612943-Oroszország-hibrid-haboruja-ukrajnaban.html> alapján (a letöltés ideje: 2016. 07. 28.)

A Geraszimov-doktrína is – a válsággörbéhez hasonlóan – *minden fázisra, minden tevékenységi formára felkészült*, a konfliktus kialakításától a konfliktus tetőpontjáig, a békefenntartásra vagy válságkezelésre egyaránt. Felváltva alkalmazza – az első fázisban rejtve, a többi fázisban nyíltan – a katonai, gazdasági, diplomáciai eszközöket. Végig nagyon nagy figyelmet fordít a média-, információs, pszichológiai műveletekre, hogy a hazai, a nemzetközi és az ellenséges ország lakosságát, a nemzetközi közvéleményt befolyásolni tudja.

5.6. Hagyományos hadviselés

A hagyományos műveletek szereplői államok, melyek viszonylagos erő- és eszközgyensúlyban vannak, stratégiai céljuk az ellenfél védtelenné tétele, akaratak rákényszerítése, az ellenséges katonai erők megsemmisítése, területének elfoglalása, az ellenséges nép akarátának megtörése. A fő módszer a katonai eszközök alkalmazása, a stratégiai dimenziók közül a fő elem a katonai erő, annak alkalmazása. A fő jellegzetesség a megsemmisítés. Az ilyen jellegű konfliktusokban a halottak és sebesültek aránya 1:3. A fő vezető szereplő a műveletek kezdetétől a befejezésig az állam. Ilyenek voltak például az Irak–iráni háború, az USA vezette koalíció harca Irak ellen.

9. ábra

A nem katonai jellegű módszerek alkalmazása válsághelyzetekben

5.7. Az aszimmetrikus hadviselés

A hagyományos műveletek aktorai az állam és nem állami szereplők az állami szereplőkkel szemben. Az ilyen műveleteket általában a nagy és döntő erő- és eszközfölény jellemzi. Stratégiai cél: az ellenség kifárasztása, akaratunk rákényszerítése, kifárasztás, az ellenség akaratának a megtörése, kivéreztetése. A fő módszer: gerilla/felkelő/terrorista eszközök alkalmazása. A fő jellegzetesség a kifárasztás. A stratégiai dimenziók közül a fő elem az idő. Az ilyen jellegű konfliktusok halott–sebesült aránya 1:6–14. A fő vezető szereplő a műveletek kezdetétől a befejezésig a fegyveres erő, a fegyveres csoportok. Ilyen az USA vezette koalíció tevékenysége az al-Kaida terrorszervezet ellen.

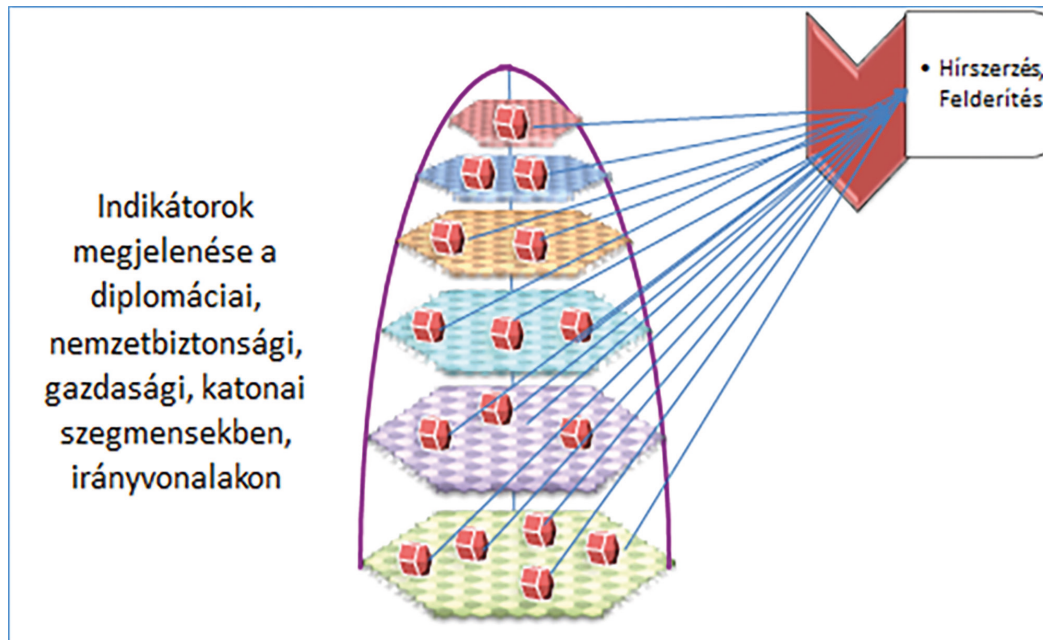
5.8. A hibrid hadviselés

A hibrid műveletek résztvevői az állam vagy államok és irreguláris szervezetei az állam vagy államok ellen. A döntő erő- és eszközfölényben levő fél alkalmazza. Stratégiai cél: az ellenséges állam és fegyveres erők működésképtelenné, védtelenné tétele, akaratunk rákényszerítése, az állam/nép akaratának a megtörése, az ellenséges állam/katonai erők működésképtelenné tétele, területének elfoglalása, elcsatolása. A fő módszer a reguláris/irreguláris katonai erők, a gerilla, terrorista szervezetek, a diplomáciai képviselők és a gazdasági módszerek felváltva történő alkalmazása. A fő jellegzetesség a kifárasztás és a működésképtelenné tétel. A stratégiai dimenziók közül a fő elem a katonai erő és az információ. Az ilyen jellegű konfliktusok halott–sebesült aránya 1:2,5–6. A fő vezető szereplő a műveletek kezdetétől a befejezésig az állam. Ilyen háború például Oroszország háborúja Ukrajna ellen.

Összefoglalva a három hadviselési módot, megállapíthatjuk, hogy *a hagyományos hadviselés katonai végállapotának hármasszabálya a hibrid műveletekre megfordul*. Az elsődleges siker a régi háborúkban a „megsemmisíteni – elfoglalni – megtörni” volt, Ennek helyébe az aszimmetrikus műveletekben a „kifárasztani – megtörni – kivéreztetni”, a hibrid műveleteknél a „megtörni – működésképtelenné tenni – elfoglalni” elvek és szabályok léptek.

5.9. A hibrid műveletek elleni tevékenység

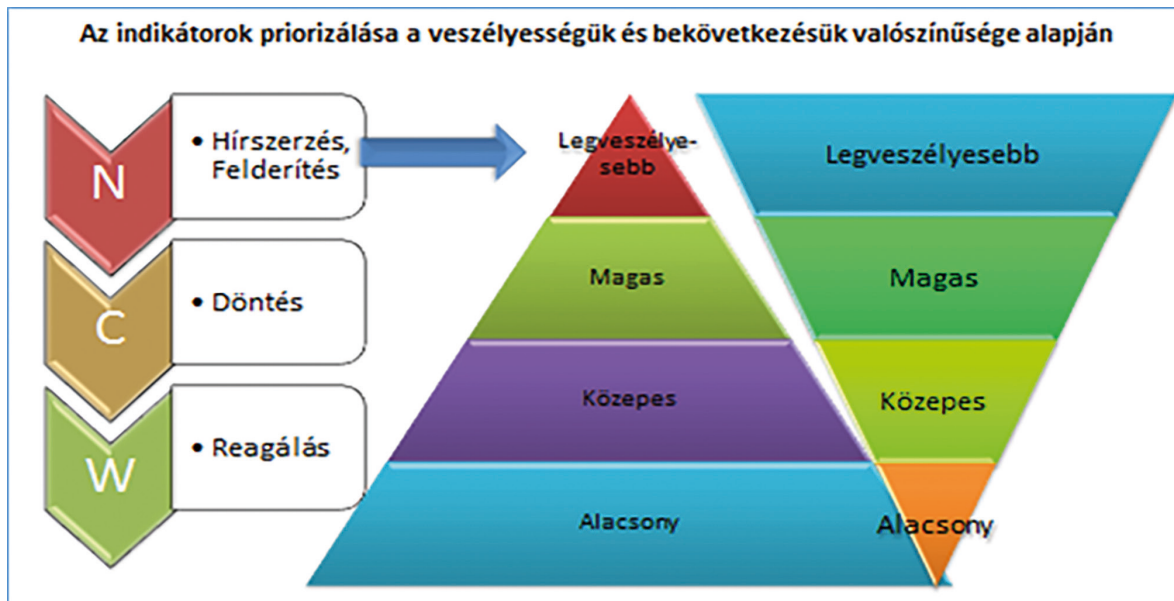
Ahhoz, hogy a hibrid műveletek ellen eredményes tevékenységet (Counter Hybrid Operations, CHO) folytathassunk, a hadművelleti terület összes szegmensében (politikai, diplomáciai, gazdasági, nemzetbiztonsági, katonai) jelentkező indikátorokat, jelzéseket (adatokat) be kell juttatnunk a hálózatközpontú hadviselés hírszerzési, felderítési rendszerébe.

10. ábra

Jelzések a hibrid hadviselésben

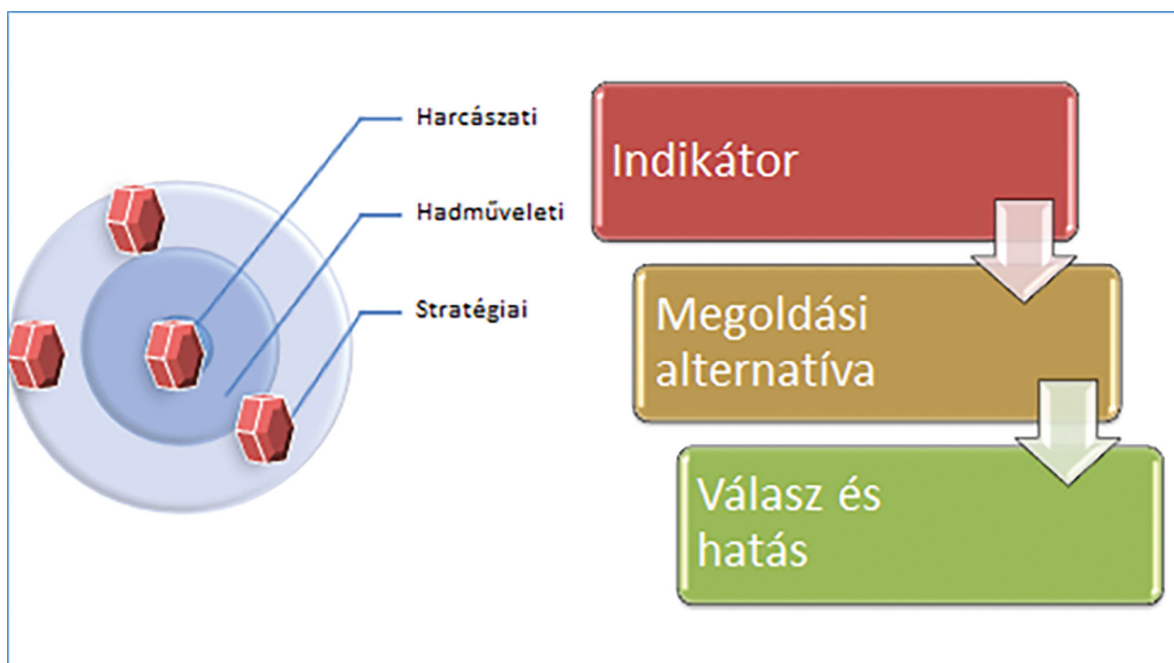
Ezt követően az ott keletkezett adatokat értékelő-elemző eljárásokkal információvá kell alakítanunk. Az egyik módszer lehet, hogy a beérkezett adatokat a veszélyeztettség nagysága (alacsony, közepes, magas, legveszélyesebb), a bekövetkezés valószínűsége (alacsony, közepes, magas, legvalószínűbb) alapján besoroljuk, értékeljük (11. ábra).

11. ábra

Az indikátorok prioritizálása

Az értékelt adatok feldolgozása után van lehetőségünk a hibrid műveletek területén a nemzeti válaszlépések megfogalmazására, a politikai, diplomáciai, gazdasági, nemzetbiztonsági, katonai irányvonalak mentén. A harcászati, hadműveleti, stratégiai szintű fenyegetéseket egy nemzeti válaszlépési katalógus megalkotása után tehetjük meg (12. ábra).

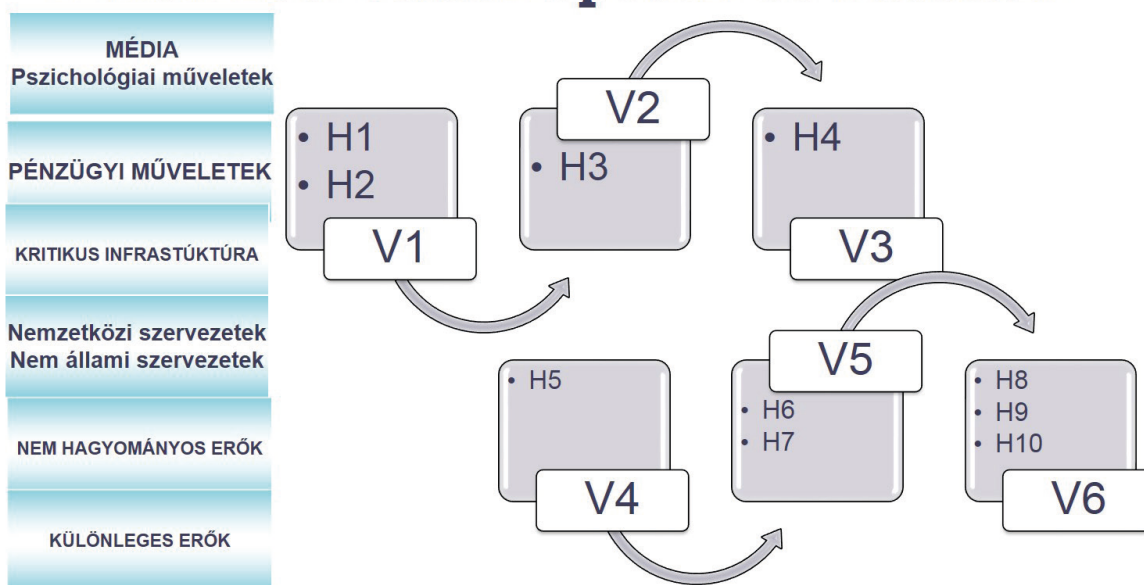

12. ábra

A válaszlépések folyamata

A válaszlépések alkalmazása előtt szükséges a lehetséges pozitív és negatív hatások mérlegelése, azaz a nemzeti válaszlépés által generált hatások figyelembevétele is szükséges a válaszlépések megtétele előtt. A politikai, diplomáciai, gazdasági, nemzetbiztonsági, katonai irányvonalakon belül mérlegelnünk kell egy-egy válaszlépés nemzetközi, hazai és hadszíntéri hatásait. A következmények reális mérlegelése után lehet lehetőségünk egy értékes, a nemzeti célkitűzéseket megvalósító kontra hibrid művelet sikerére. A legfontosabb kritériumnak azt kell tartanunk, hogy egy hibrid művelet minden irányvonalára (politikai, diplomáciai, gazdasági, nemzetbiztonsági, katonai) megfelelő választ találjunk (13. ábra).

A nemzeti válaszlépések és hatásaik

13. ábra

A nemzeti válaszlépések és hatásaik

6. Összegzés

A hibrid háború mint hadviselési forma a direkt és az indirekt eszközök kombinált alkalmazására épül, a megtámadott ország területén és azon kívül is. A hangsúlyt a közvetlen, fegyveres konfrontációról a befolyásolásra, az ellenség államigazgatásának és harci erejének megsemmisítéséről annak bomlasztására, működésképtelenné tételére helyezi. A reguláris haderő tömeges bevetése helyett különleges erők és a támadó országhoz formálisan nem kötődő milíciák alkalmazása a jellemző, míg a reguláris haderő leginkább politikai nyomásgyakorlási szerepet tölt be. Kiemelt feladat jut a modern információs technológia eszközeinek mind a támadó erők rugalmas működésének összehangolásában, mind pedig a hibrid háború szerves részét képező, intenzív propagandatevékenységben. Fontos látni ugyanakkor, hogy mindezen eszközök korábban is rendelkezésre álltak, a hibrid háború tehát elsősorban az alkalmazás módjában hozott újat.³⁸

11. táblázat

Veszteségek az ukrán–orosz háborúban

	Halott	Időszak
Orosz katona	9470	2014. 04. 06. – 2016. 06. 30.
Civil	2000	2014. 04. 06. – 2016. 06. 30.
Ukrán katona	3050	2014. 04. 06. – 2016. 06. 06.
A Donyecki Népi Köztársaság (Donetsk People's Republic, DPR) és a Luhanszki Népi Köztársaság (Luhansk People's Republic, LPR) erői	2179	2014. 04. 06. – 2015. 03. 10.
Összesen	16 699	2014. 04. 06. – 2016. 06. 30.
Sebesültek	21 880	2014. 04. 06. – 2016. 06. 30.
Menekült	1 100 000	2014. 04. 06. – 2016. 06. 30.

Forrás: A Humanitárius Ügyek Koordinációs Irodája (Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, OHCA), http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/ukraine_-_issue_11_eng.pdf (a letöltés ideje: 2016. 07. 28.)

A tanulmány arra a fő kérdésre kereste a választ, hogy a hibrid háború miben különbözik az aszimmetrikus hadviselés korábban ismert formáitól.

Ennek vizsgálatakor elkülöníthetőek stratégiai és a hadműveleti-harcászati eltérések. Az első és legfontosabb különbség: a hibrid háborúnak nem az a célja, hogy a támadó az ellenfél fegyveres erőinek legyőzését használja eszközként arra, hogy politikai akaratát rákényszerítse a megtámadottra. Ehelyett a megtámadott állam egész működését igyekszik megbénítani, beleértve ebbe természetesen a fegyveres erőket is. Ennek elérése érdekében a politikai, diplomáciai, titkosszolgálati, gazdasági és információs eszközök teljes tárházát alkalmazza, rendkívül rugalmasan, az aktorok között lényegében valós idejű koordinációt megvalósítva. Kiemelkedő újdonság, hogy noha a hibrid háború mindvégig aszimmetrikus eszközöket alkalmaz, mégis el tud érni ezekkel direkt célokat is, például területeket tud kiszakítani a megtámadott országból.

A második különbség, hogy Ukrajnában a katonailag erősebb fél, azaz Oroszország használ(t) aszimmetrikus eszközöket a gyengébb ellenféllel szemben, pedig hagyományosan ennek a fordítottja

³⁸ Rácz András: *Oroszország hibrid háborúja Ukrajnában*. Elérhető: <http://docplayer.hu/6612943-Oroszország-hibrid-haboruja-ukrajnaban.html> (a letöltés ideje: 2018. 01. 28.)

jellemző. A harmadik fő különbség *a hibrid háború képlekenységében* rejlik. Mivel a támadó ország részvétele formálisan igen nehezen bizonyítható, és katonai erő alkalmazására csak a legutolsó fázisokban kerül sor, így kétséges például a hagyományos védelmi garanciák működőképessége is. A negyedik stratégiai különbség *a támadó ország hagyományos haderejének szerepében* rejlik. Eltérően a maói „két kar” elmélettől, a hibrid háború esetében a támadó ország reguláris hadereje nem támadja meg nyíltan a másik országot, „csak” fenntartja a támadás lehetőségét, ezzel politikai nyomást fejt ki a megtámadott államra.

A hibrid háború hadműveleti-harcászati téren is számos újítást hozott. *A támadók részben azonosító jelzések nélküli egyenruhát viselnek, részben pedig beolvadnak a helyi lakosságba*, ezzel erősen korlátozva a saját polgárai életéért aggódó megtámadott ország erőszak-alkalmazási képességét. Ebből következik az a sajátosság is, hogy a hibrid háború egyáltalán nem terepviszony-specifikus. A hibrid háború harcosainak az adja a védelmet, hogy magukat részben helyinek álcázzák, részben pedig eleve helyieket használnak céljaik elérésére.

A kelet-ukrajnai események azt is megmutatták, hogy a hibrid háború – a klasszikus, maói vagy titói partizánháborútól eltérően – *csak korlátozott mértékben igényli a helyi lakosság támogatását*. A körükben a központi hatalommal szemben meglévő elégedetlenség valójában inkább hivatkozási alap, mintsem a hadviselés valódi eszköze. A megtámadott állam területi integritását megtörő függetlenségi népszavazások nem valódi referendumok, hanem csak a legitimitás látszatát hivatottak megteremtteni. Ehhez pedig nincs szükség valódi tömegtámogatottságra, elegendő annak a látszata is, ami pedig megfelelő médiafőlény birtokában könnyen kialakítható.

A modern média minden korábbinál kiterjedtebb használata alapfeltétele és egyben kulcseleme is a hibrid háborúnak. Azon keresztül a támadó ország folyamatosan információs nyomás alatt tudja tartani a megtámadottat, álhírek és dezinformáció útján képes zavart kelteni az államigazgatás soraiban, a lakosság körében pedig érvényesíteni tudja saját, a központi hatalommal ellentétes narratíváját. A modern telekommunikáció azt is lehetővé teszi, hogy a támadó országnak a hibrid háborúban részt vevő valamennyi szervezete és aktora a valós idejű kapcsolattartáson keresztül minden korábbinál szorosabb koordinációt valósítson meg.

Ugyanakkor, hasonlóan az aszimmetrikus hadviselés korábbi formáihoz, a hibrid háborúnak is megvannak a maga alapfeltételei. *A támadó országnak katonailag erősebbnek kell lennie a megtámadottnál*, ugyanis csak így lehet hiteles a hagyományos támadás veszélye által jelentett fenyegetés. A megtámadott ország központi hatalmában, államigazgatásában és fegyveres szerveiben *ab ovo súlyos politikai, működési és morális problémáknak kell lenniük*, amelyeket a támadó ország a hibrid háború előkészítő szakaszában fokozni igyekszik. Egy jól működő, erős, koherens állammal és a hozzá lojális, nem korrupct erőszakszervezetekkel szemben a hibrid eszközrendszer valószínűleg sokkal kevésbé hatékony.

Lényeges az is, hogy *a megtámadott országban tartós, regionális szinten koncentrált elégedetlenségnek kell lennie a központi hatalommal szemben, amit aztán a támadó ország kihasználhat*. Peremfeltétel, hogy a megtámadott országban nagy számban legyenek jelen a támadó országhoz tartozó *nemzeti kisebbségek*: ez teszi lehetővé, hogy a támadók *beszivárgó különleges alakulatai be tudjanak olvadni a helyi lakosságba*. Van emellett logisztikai feltétel is: a támadó országnak vagy *legitim katonai jelenléttel kell rendelkeznie a megtámadott államban, vagy közvetlenül határosnak kell lennie, gyenge határvédelem mellett*. Ez teszi ugyanis lehetővé a hibrid háborúban részt vevő, támadó egységek logisztikai ellátását. Végezetül az információs műveletek megvalósíthatóságához az is szükséges, hogy a támadó állam a megtámadott országban *erős médiapozíciókkal rendelkezzen*, akár helyi jelenlét útján, akár pedig úgy, hogy saját területéről működtet olyan médiaadásokat, amelyekre a megtámadott ország lakossága fogékony.

Végezetül, némi gyakorlati kitekintésként, érdemes röviden megvizsgálni, hogy Oroszország hol lehet még képes a hibrid háború alkalmazására, azaz hol teljesülnek a fenti feltételek részben vagy teljes egészében. Az említett feltételek mindegyike megvalósul, így elméletileg a hibrid háború bármikor alkalmazható Moldovában és Kirgizisztánban: gyenge, korrupct és nem hatékony a központi hatalom,

adott a vele szemben meglévő tartós, regionálisan koncentrált elégedetlenség, van legitim orosz katonai jelenlét, médiabefolyás, és természetesen Oroszország katonailag erősebb. A gyenge központi hatalom kivételével az összes többi feltétel teljesül Belaruszban és Kazahsztánban is.

A hibrid háború *néhány feltétele teljesül a három balti államban is*, elsősorban Lettországon és Észtországon. Ezekben azonban az erős, legitim és hatékony központi hatalom, valamint a NATO-tagság jelentette védelem miatt a fenyegetettség kisebb, ugyanakkor egyáltalán nem kizárható. Ezzel együtt az ukrajnai események megmutatták, hogy a hibrid háború működésének és gyakorlatának tanulmányozása kiemelten fontos mindazon államok és szervezetek számára, amelyeket – vagy szövetségeseiket – érintheti az Oroszország által kidolgozott és a Krímben sikerrel alkalmazott új hadviselési forma. Kiemelt feladat jut a modern információs technológia eszközeinek mind a támadó erők rugalmas működésének összehangolásában, mind pedig a hibrid háború szerves részét képező, intenzív propagandatevékenységben. Fontos látni ugyanakkor, hogy mindezen eszközök korábban is rendelkezésre álltak, a hibrid háború tehát elsősorban az alkalmazás módjában hozott újat.

Felhasznált irodalom

- 1656/2012. (XII. 20.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Katonai stratégiájának elfogadásáról. Elérhető: http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=157721.234310 (a letöltés ideje: 2016. 07. 28.)
2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről. Elérhető: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100113.TV (a letöltés ideje: 2016. 07. 28.)
- A belügyminiszter és a honvédelmi miniszter 25/2015. (IX. 14.) BM–HM együttes utasítása a Magyar Honvédségnek a rendőrségi feladatok ellátásában történő közreműködése rendjéről. Elérhető: http://frsz.hu/sites/default/files/docs/bm_ut_honved_rend.pdf (a letöltés ideje: 2016. 07. 28.)
- A kormány 1035/2012. (II. 21.) határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. Elérhető: http://2010-2014.kormany.hu/download/f/49/70000/1035_2012_korm_határozat.pdf (a letöltés ideje: 2016. 07. 28.)
- ÁGH Attila (1989): *Konfliktusok, háborúk*. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó.
- Alaptörvény. Elérhető: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425.ATV (a letöltés ideje: 2016. 07. 28.)
- CSABAI György: A béke, a konfliktus és a háború kérdései a XXI. század hajnalán. *Új Honvédségi Szemle*, 1995/10., 39–42.
- DEÁK Péter: A biztonságot fenyegető kihívások, konfliktusok, válságok, háborúk. *Védelmi Tanulmányok* 1997/3. 3–26.
- FÜLÖP Imre (1997): A biztonságot veszélyeztető tényezők. In: GAZDAG Ferenc szerk.: *Biztonságpolitika*. Budapest, Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, 71–93.
- SZABÓ József szerk. (1992): *Hadtudományi Lexikon*. Budapest, Magyar Hadtudományi Társaság.
- HEINKEL, Wade (1999): *A válságtípusok*. A George C. Marshall Központ kiadványa, Budapest. 1–3.
- HOFFMAN, Frank (2007): *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*. Arlington, VA, Potomac Institute for Policy Studies.
- HOFFMAN, Frank: *On Not-So-New Warfare: Political Warfare vs Hybrid Threats*. Forrás: War on the Rocks. Elérhető: <http://warontherocks.com/2014/07/on-not-so-new-warfare-political-warfare-vs-hybrid-threats/> (a letöltés ideje: 2016. 07. 28.)
- HUNTINGTON, Samuel P. (1994): *A katona és az állam*. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó–Atlanti Kutató és Kiadó Társulat-Alapítvány.
- KAHN, Herman (1968): On Escalation. In: HAJMA Lajos: *Nyugati szakírók a háborúról*. Budapest, Zrínyi Katonai Könyvkiadó, 135–150.
- KISSINGER, Henry (1996): *Diplomácia*. Budapest, Panem-Mcgraw-Hill-Grafo,
- KOMÓCSIN Laura (2009): *Módszertani kézikönyv coachoknak és coaching szemléletű vezetőknek I.* Budapest, Manager Könyvkiadó.
- KŐSZEKVÁRI Tibor (1993–1996): *A közép-európai térség és Magyarország biztonságát fenyegető veszélyek az 1990-es években*. Budapest, Országos Kiemelésű Társadalomtudományi Kutatások.
- KŐSZEKVÁRI Tibor (1994): A válságkezelés aktuális problémái. *Akadémiai Közlemények*, 24–32.
- KŐSZEKVÁRI Tibor – RESPERGER István (2006): *A terrorizmus elleni küzdelem katonai tapasztalatai*. ZMNE egyetemi jegyzet, Budapest.
- LAST, David: Organizing for Effective Peacebuilding. *Peacekeeping and Conflict Resolution*, 2000/1. 80–96. Elérhető: <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13533310008413820>
- LUND, Michael S. (1996): *Preventing Violent Conflicts. (Strategy for Preventive Diplomacy)*. Washington D. C., United States Institute of Peace Press.

- MACHIAVELLI, Niccolò (1996): *A fejedelem*. Kossuth Könyvkiadó.
- MATUS János: Válságkezelés és konfliktusok megelőzése. Új Honvédségi Szemle 1995/10., 46–57.
- MORTENSEN, Sund Mauritz (1997): *Public relations in crisis and disaster*. Atlantic Press.
- MÜNKLER, Herfried (2004): *Die neuen Kriege*. Hamburg, Rowohlt Verlag.
- MÜNKLER, Herfried (2006): *Der Wandel des Krieges. Von der Symmetrie zur Asymmetrie*. Weilerswist, Velbrück.
- NÉMETH György szerk. (1998): *Államéletrajzok*. Budapest, Osiris Kiadó.
- RÁCZ András: Oroszország hibrid háborúja Ukrajnában. *KKI-tanulmányok* 2014/1, 1–20. Elérhető: <http://kki.gov.hu/download/2/80/c0000/R%C3%A1cz%20Andr%C3%A1s%20hibrid%20h%C3%A1bor%C3%BA.pdf> (a letöltés ideje: 2016. 07. 28.)
- RESPERGER István (2002): *A fegyveres erők megváltozott feladatai a katonai jellegű fegyveres válságok kezelése során*. Doktori értekezés.
- RESPERGER István (2000): *Az iszlám világ és hatása a biztonságra*. ZMNE egyetemi jegyzet, Budapest.
- RESPERGER István – KIS-ÁLMOS Péter – SOMKÚTI Bálint (2013): *Aszimmetrikus hadviselés a modern korban. Kis háborúk nagy hatással*. Zrínyi Kiadó. Budapest.
- RESPERGER István: Stratégiák és fogalmak háborúja, az aszimmetrikus hadviselés hadtudományi megközelítése In: *Hadtudomány*, 2016/26, 37–50. Elérhető: http://real.mtak.hu/34737/1/4_RESPERGER20istvan_u.pdf (Letöltés ideje: 2016. 07. 28.)
- Special Operations: *Joint Publication 3-05*. Washington, D.C., Joint Chiefs of Staff, July 2014, www.dtic.mil/doctrine/new_pubs/jp3_05.pdf
- STUDENMAIER, W. O. (1996): Hadászati koncepciók. In: KOVÁCS Jenő: *Állami szuverenitás, nemzeti érdek, hadászat*. Budapest, ZMKA.
- SZTERNÁK György (1994): *A válságok kialakulása és kezelésük lehetséges módja*. Jegyzet. Budapest. www.szomagyarito.hu/szocikk.php?id=2189 (a letöltés ideje: 2016. 07. 28.)

A Nemzeti Közszolgálati Egyetem kiadványa.

Nordex Nonprofit Kft. – Dialóg Campus Kiadó • www.dialogcampus.hu • www.uni-nke.hu •
1083 Budapest, Ludovika tér 2. • Telefon: 06 (30) 426 61 16 • E-mail: kiado@uni-nke.hu • A kiadásért
felel: Petró Ildikó ügyvezető • Kiadói szerkesztő: Jordán Gergely • Felelős szerkesztő: Karácsony Fanni •
Tördelőszerkesztő: Stubnya Tibor

ISBN 978-615-5877-53-7 (PDF)
ISBN 978-615-5877-54-4 (EPUB)

A kiadvány a KÖFOP-2.1.1-VEKOP-15-2016-00001 „A közszolgáltatás komplex kompetencia, életpálya-program és oktatás technológiai fejlesztése” című projekt keretében jelent meg.

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE